

Razlikovanje glasova/slova č i ć u zagrebačkoj i ličkoj regiji

Perlić, Paula

Master's thesis / Diplomski rad

2019

Degree Grantor / Ustanova koja je dodijelila akademski / stručni stupanj: **University of Zadar / Sveučilište u Zadru**

Permanent link / Trajna poveznica: <https://um.nsk.hr/um:nbn:hr:162:797242>

Rights / Prava: [In copyright](#) / [Zaštićeno autorskim pravom.](#)

Download date / Datum preuzimanja: **2024-07-04**

Sveučilište u Zadru
Universitas Studiorum
Jadertina | 1396 | 2002 |

Repository / Repozitorij:

[University of Zadar Institutional Repository](#)

Sveučilište u Zadru

Odjel za izobrazbu učitelja i odgojitelja - Odsjek za razrednu nastavu
Integrirani preddiplomski i diplomski sveučilišni studij za učitelje

Zadar, 2019.

Sveučilište u Zadru

Odjel za izobrazbu učitelja i odgojitelja - Odsjek za razrednu nastavu
Integrirani preddiplomski i diplomski sveučilišni studij za učitelje

Razlikovanje glasova/slova č i ć u zagrebačkoj i ličkoj regiji

Diplomski rad

Student/ica:

Paula Perlić

Mentor/ica:

izv. prof. dr. sc. Ivica Vigato

Komentor/ica:

doc. dr. sc. Slavica Vrsaljko

Zadar, 2019.

Izjava o akademskoj čestitosti

Ja, **Paula Perlić**, ovime izjavljujem da je moj **diplomski** rad pod naslovom **Razlikovanje glasova/slova č i ć u zagrebačkoj i ličkoj regiji** rezultat mojega vlastitog rada, da se temelji na mojim istraživanjima te da se oslanja na izvore i radove navedene u bilješkama i popisu literature. Ni jedan dio mojega rada nije napisan na nedopušten način, odnosno nije prepisan iz necitiranih radova i ne krši bilo čija autorska prava.

Izjavljujem da ni jedan dio ovoga rada nije iskorišten u kojem drugom radu pri bilo kojoj drugoj visokoškolskoj, znanstvenoj, obrazovnoj ili inoj ustanovi.

Sadržaj mojega rada u potpunosti odgovara sadržaju obranjenoga i nakon obrane uređenoga rada.

Zadar, 15. srpnja 2019.

SADRŽAJ:

1. UVOD	1
2. HRVATSKI JEZIK KAO NASTAVNI PREDMET	2
2.1. Školska gramatika.....	2
2.2. Usmeno i pismeno izražavanje	3
2.2.1. Početno čitanje i pisanje	4
2.2.2. Čitanje	4
2.2.3. Govorenje	5
2.2.4. Pisanje	5
3. HRVATSKA NARJEČJA	6
4. DIJALEKTOLOGIJA U RAZREDNOJ NASTAVI.....	7
4.1. Dijalektno učeničko stvaralaštvo	8
4.2. Školska razlikovna gramatika	8
5. SLOVA Č I Ć.....	10
5.1. Izgovor slova č i ć	10
5.2. Č i ć u općem hrvatskom prema glasničkim opažajnim osobinama	10
5.3. Č i ć u hrvatskom pravopisu	11
5.3.1. Glas č.....	11
5.3.2. Glas ć	11
6. VJEŽBE ZA Č I Ć U RAZREDNOJ NASTAVI	12
7. ČAKAVSKO NARJEČJE.....	14
7.1. Smještaj.....	14
7.2. Srednjočakavski dijalekt.....	15
7.3.Svojstva govora Brinjskog kraja.....	17
7.4. Čakavsko ć.....	18
8.KAJKAVSKO NARJEČJE.....	19
8.1. Smještaj	19
8.2. Zagrebački govor	19
8.3. Zagrebački kajkavski govor.....	21
8.4. Zagrebačka štokavština.....	23
8.5. Kajkavsko ć	24
9. METODOLOGIJA ISTRAŽIVANJA	25

9.1. Cilj istraživanja i hipoteze	25
9.2. Uzorak	25
9.3. Mjerni instrument i postupak.....	25
9.4. Rezultati i rasprava	26
9.5. Zaključak istraživanja.....	37
10. ZAKLJUČAK	38
11. LITERATURA.....	39
12. PRILOZI.....	40
13. POPIS ILUSTRACIJA.....	41
14. SAŽETAK.....	42
15. ABSTRACT	43
16. ŽIVOTOPIS	44

1. UVOD

Hrvatski je slavenski jezik, zapadnojužnoslavenske podskupine u slavenskoj grani indoeuropske jezične porodice koji se kao i ostali slavenski jezici razvio iz praslavenskoga. Hrvatskim se kao materinskim jezikom služi više od 5,5 milijuna ljudi. Hrvatski je jezik službenim jezik u Republici Hrvatskoj i jedan od službenih jezika u Bosni i Hercegovini, a njime se služe i pripadnici hrvatske etničke i jezične manjine u Srbiji, Crnoj Gori, Sloveniji, Mađarskoj, Austriji, Slovačkoj, Italiji te u drugim državama u kojima žive pripadnici hrvatske jezične zajednice. Hrvatski jezik obuhvaća standardni, odnosno književni jezik te sve narodne govore kojima se služe Hrvati.

U našoj domovini možemo se pohvaliti i raznolikošću samih govora, dijalekata i narječja pa tako imamo tri narječja: čakavsko, kajkavsko i štokavsko. Svako narječje je nam daje mali uvid u ljepotu našeg jezika, u njegovu dubinu, njegovu jačinu, njegovo opstajanje kroz godine i ratove. Kroz vrijeme jezik se stvarao, razvijao, mijenjao te živio sa svojim govornicima.

Rad se sastoji od teorijskog i istraživačkog dijela. U teorijskom dijelu prikazana je sama metodika hrvatskog jezika. Zatim se govori o čakavskom narječju, odnosno srednjočakavskom ili ikavsko-ekavskom dijalektu (Lisac, 2009) te kajkavskom narječju, točnije hibridu zagrebačkog govora, zagrebačka kajkavština (Šojat, 1979) i zagrebačka štokavština (Šojat, 1982). Dotičemo se same razlike u izgovorima slova č i ć uzimajući u obzir razlike u narječjima. u određenim radovima jasno su naglašene razlike u izgovorima. Na samom kraju teorijskog dijela nudi se prijedlog vježbi za tu pravopisnu-pravogovornu problematiku.

Istraživačkim dijelom nastojala se utvrditi razlika slova č i ć u usmenom i pismenom izražavanju kod učenika u Ličkoj regiji nasuprot učenika u Zagrebačkoj regiji. Istraživanje je provedeno pjesmicom „Dolazak proljeća“ te je sudjelovalo 91 učenika. Pjesmica je napisana za potrebe istraživanja te obiluje slovima č i ć. Zadatak učenika je bio na riječi koja nedostaje upisati točni dijakritički znak. Rezultati istraživanja pokazuju kako su učenici u Brinju bili bolji, brži i točniji u rješavanju zadatka od učenika u Brezovici te kako zavičajni govor te mjesto boravka utječe na olakšavanje, odnosno otežavanje razlikovanja slova č i ć.

2. HRVATSKI JEZIK KAO NASTAVNI PREDMET

Temeljni je cilj nastave Hrvatskoga jezika osposobiti učenike za jezičnu komunikaciju koja im omogućuje ovladavanje sadržajima svih nastavnih predmeta.

Prema Težaku (1996) hrvatski jezik je jezični standard i supstandard, dijalekt i žargon. Stoga je naš učenik dvojezičnik ili višejezičnik, u smislu one okomite višejezičnosti, jezične prakse u kojoj on s različitim sugovornicima različito komunicira: s profesorom na književnom jeziku, s roditeljima na narječju, a s vršnjacima na žargonu.

Svrhu nastave hrvatskog jezika Težak (1996) je podijelio u nekoliko osnovnih sastavnica:

- spoznaja o biti, osnovama i značajkama hrvatskoga jezika
- svijest o potrebi učenja i njegovanja hrvatskoga jezika
- pravilna uporaba književnoga, odnosno standardnoga hrvatskoga jezika u govorenju i pisanju

2.1. Školska gramatika

Težak (1996) nam objašnjava da kada je riječ o učenju gramatike, stajališta lingvista, ligvodidaktičara i pedagoga razilaze se u preširokom rasponu: od nijekanja potrebe da se gramatika uči u osnovnoj školi do zahtjeva da se gramatička i pravopisna pravila uče sustavno, čak i napamet kao tablica množenja.

Isto tako Težak (1996) nam nudi i podjelu gramatike:

- imanentna (intuitivna) gramatika
- didaktička (školska) gramatika
- znanstvena (analitička) gramatika

te naglašava da prednost u nastavi naravno ima didaktička gramatika kojoj je i svrha učenje jezika.

S druge strane kod učenja gramatike Lazzarich ističe: “ U razrednoj nastavi uče se tek osnovne informacije o vrstama riječi, o rečenici i temeljna pravopisna pravila. Riječ je o *imanentnoj gramatici* (od prvog do trećeg razreda), tek u četvrtom razredu učenici slušaju

sadržaje *školske gramatike*. Školska gramatika olakšava učenicima razumijevanje teksta.“ (Lazzarich, 2011:79)

Isto tako Lazzarich (2011) ističe kako u razrednoj nastavi nije potrebno inzistirati na gramatici, apstraktnom jezičnom znanju i učenju izoliranih jezičnih činjenica. U skladu s tim gramatiku bi trebalo prilagoditi djetetovim spoznajnim mogućnostima te u mlađim razredima poticati učenike da jezičnim aktivnostima i djelatnostima ovladaju komunikacijom bez inzistiranja na analiziranju jezičnih pojava.

2.2.Usmeno i pismeno izražavanje

Težak nam to ovako objašnjava:“ To je područje primjena teoretskog znanja stečenog u nastavi gramatike, pravopisa, pravogovora, rječnika, književnosti, scenske i filmske umjetnosti. Ipak sadržaji nastave prelaze okvire navedenih područja.“ (Težak, 1996:63)

Svrha nastave izražavanja i stvaranja po Težaku (1996) može se podijeliti na:

- „oslobađanje učenika za javnu i privatnu uporabu govorene i pisane riječi u životnim situacijama
- razvijanje učeničkih pravogovornih i pravopisnih navika u skladu s književnojezičnom normom
- razvijanje učeničkih sposobnosti za usmeno i pismeno komuniciranje na svim jezičnim, stilskim i tekstovnim razinama standardnog jezika
- upoznavanje učenika s osnovnim značajkama najčešćih tekstovnih vrsta i funkcionalnih stilova te s osnovama tekstovne lingvistike i stilistike koji su uvjeti za stvaralačku proizvodnju tekstova, za uspješno usmeno i pismeno komuniciranje. „(Težak, 1996:65)

Nastavno područje usmenog i pismenog izražavanja složeno je i po sadržaju i po metodičkim posebnostima uvjetovanima sadržajem. U ovom području razlikujemo:

- početno čitanje i pisanje
- čitanje
- govorenje
- pisanje.

2.2.1. Početno čitanje i pisanje

Sposobnost čitanja usvaja se u prvom razredu i razvija tijekom života isto kao i čitateljski odgoj. (Lazzarich, 2011.)

Težak za početno čitanje i pisanje navodi ovako:“ za uspjeh u početnom čitanju i pisanju nužno je postupno i sustavno otklanjanje različitih lingvističkih, psihomotoričkih, psiholoških, socioloških, gnoseoloških, ergoloških i drugih zapreka koje različitom silinom ometaju napredak pojedinih učenika.

Treba se voditi računa o ovim zahtjevima:

1. „S početnim čitanjem i pisanjem ne valja preuraniti.
2. Tempo, ritam i red ovladavanja cijelom abecedom treba uskladiti s prirodom jezika i mogućnostima ne samo razredne cjeline nego i svakoga pojedinca.
3. U izboru metoda čitanja i pisanja valja imati na umu ove kriterije: a) narav standardnog jezika i posebnosti učenikove imanentne gramatike, b) kulturološko okružje i kulturne navike učenika“ (Težak, 1996:66)

2.2.2. Čitanje

Težak (1996) nam u svojoj knjizi objašnjava kako je čitanje jedan od temelja hrvatskog jezika. Isto tako naglašava kako je čitanje posebni sadržajni odsječak hrvatskog jezika jer se treba proći kroz različite vrste čitanja kako bi se ostvarile odgojno-obrazovne i funkcionalne zadaće koje se postižu nastavnim čitanjem.

Samu podjelu čitanja prema svrsi Težak je ovako napisao: „ *Logičkom čitanju* cilj je razumijevanje poruke, zato se takvo čitanje naziva i čitanje s razumijevanjem. Naglasak je na spoznajnoj razini. *Izražajno čitanje* stavlja naglasak na doživljajnu razinu. Ono može biti interpretativno ili stvaralačko čitanje. *Usmjereno čitanje* uz otkrivanje osnovne spoznajno-doživljajne potke teksta zahtjeva i dublje i šire poniranje u tekst. Ono može biti analitičko ili kritičko. Čitanje s komentarom usko je vezano uz s govorenjem i pisanjem, jer učenik ili učitelj čitajući odlomak po odlomak usmeno ili pismeno komentira pročitano.

Za način čitanja dva su kriterija: glasnoća i nazočnost/izočnost čitača. Razlikuje se čitanje na glas i čitanje u sebi.“ (Težak, 1996:68)

2.2.3. Govorenje

Po Lazzarichu (2011) istraživanja upućuju da se djetetov aktivni rječnik prije polaska u školu sastoji od 2500 do 3000 riječi. Dijete u toj dobi razumije apstraktnija značenja nekih pojava, a u rečenici rabi pet do šest riječi. Prvaši mogu zapamtiti kraće pjesme i kasnije iz naizust recitirati.

Težak (1996) pa navodi kako bi učenike trebali pustiti da postupno ovladaju vještinom govorenja na književnom jeziku, no u početku treba im dopustiti da se slobodno izražavaju na idiomu koji se razlikuje od standardnog jezika.

Kod govorenja imamo i određene vježbe koje poboljšavaju to usmeno izražavanje, a to su: gramatičke-pravogovorne usmene vježbe te stilsko-kompozicijske usmene vježbe.

2.2.4. Pisanje

U nastavi pisanja učenici vježbaju gramatičku i pravopisnu normu. Kultura pisanja uključuje poznavanje pravopisnih pravila, pravila o prijenosu fonema u grafeme, poznavanje gramatičke norme, poznavanje leksičke i stilske norme. (Lazzarich, 2011.)

Lazzarich (2011) nam objašnjava kako se u razrednoj nastavi djeca uče točnom i urednom pisanju. Samo upornom i redovitom vježbom u nastavi jezičnog izražavanja učenici izgrađuju vlastitu kulturu pisanja.

Kod pisanja isto tako imamo određene vježbe koje se dijele na: gramatičko-pravopisne i stilsko-kompozicijske vježbe.

3. HRVATSKA NARJEČJA

Komunikacija je bila i ostala jedna vrlo bitna stavka u životu svakog čovjeka. Milan Moguš u svojoj knjizi „Čakavsko narječje“ objašnjava što nam je to narječje: „Narječje se sastoji od dijalekata, dijalekti od grupa govora, a grupe govora od mjesnih govora. Mjesni govor i grupa govora konkretne su jedinice a dijalekti i narječja apstraktne. Narječjima i dijalektima ne pripadaju sve osobine koje se nalaze u pojedinim mjesnim govorima, nego određena količina važnijih zajedničkih osobina koje – ,upravo po kriteriju zajedništva – smatramo tipičnim za pojedini dijalekt i narječje. Mjesni govori predstavljaju potpune realizacije sistema na malom prostoru. Širenjem prostora smanjuje se broj onih crta koje se realiziraju u svakom govoru. Broj izoglosa kojim se razlikuje jedno naselje od drugoga manji je među govorima koji pripadaju različitim narječjima ili različitim dijalektima ili različitim grupama govora. Opis pojedinoga narječja ili pojedinih dijalekata znači opis najgušćih snopova zajedničkih izoglosa.“ (Moguš, 1977:3)

Osim toga Moguš nam za naša narječja ovako objašnjava: „Na hrvatskom jezičnom prostoru bilo je ranije pet grupa dijalekata ili narječja. Razlike su se između torlačke dijalekatske grupa i drugih dviju štokavskih grupa u toku razvoja povećavale, a između zapadnoštokavske i istočnoštokavske smanjivale. Tako su od tri različita štokavska sustava dobivena dva. Stoga se može reći da hrvatski jezik ima danas četiri narječja: čakavsko, kajkavsko, štokavsko i torlačko. Tri su narječja dobila ime po oblicima upitno-odnosne zamjenice *ča*, *kaj*, *što* dok je za torlačko narječje uzet geografski naziv.“ (Moguš, 1977:2)

4. DIJALEKTOLOGIJA U RAZREDNOJ NASTAVI

Lazzarich (2011) kaže kako je dijalekt važna sastavnica osobnog temperamenta i identiteta te da je bitno u nastavi poticati dijete na izražavanje na zavičajnom govoru jer tada shvaća da učitelj poštuje njegovu osobnost.

Težak pak za uporabu dijalekta u školi ovako navodi: „Učeniku treba dopustiti uporabu zavičajnog dijalekta kad god to zahtijevaju razlozi bržeg oslobađanja izraza, slobodnijeg i sigurnijeg priopćavanja ideja ili stvaralačke potrebe učenika.“ (Težak, 1996:410)

U prošlom stoljeću šezdesetih godina bilo je govora o toj problematici pa tako Lazzarich (2011) objašnjava kako su vodeći metodičari književnog odgoja upućivali na samu važnost načela zavičajnosti i prigodnosti. To bi značilo da je već tada bilo promišljanja o tome kako bi trebalo imati razlikovnu gramatiku te da bi se sama nastava jezika trebala prilagoditi dobi i zavičaju djeteta.

Jedan veći problem je u tome da djeca dolazeći u prvi razred nemaju još razvijenu svijest o hrvatskom standardnom govoru, no od njih se zahtjeva komunikacija na standardnom hrvatskom jeziku. To nam se kosi sa samim učenjem pomoću dedukcije odnosno od bližeg ka daljem. Stoga nam Lazzarich ovako navodi: „Veoma je zahtjevno usvojiti standardni jezik bez dijalekta, stoga je važno uočavati razlike između standardnoga jezika i zavičajnog idioma.“ (Lazzarich, 2011:197)

Samim time potvrđujemo ono najbitnije, a to je da su dijalekti sastavni dio svakog učenika, a i samo bogatstvo hrvatskog jezika koje se treba njegovati i obnavljati zajedno s hrvatskim standardnim jezikom.

Većina metodičara se slaže kako se propust dogodio i u samom obrazovnom sustavu kod zavičajnog jer u prva dva razreda učenici se uopće ne susreću sa dijalektima i pjesništvom na određenom dijalektu. Samim time onda učenici niti ne poznaju razlike između zavičajnog govora i standarda. (Lazzarich, 2011.)

Lazzarich (2011) navodi kako u svijetu afirmacije kulturnih identiteta javlja se potreba za priručnicima zavičajne nastave pojedinih regija.

4.1. Dijalektno učeničko stvaralaštvo

Samu srž zavičajnog govora i idioma te kako nam on pomaže u našem postojanju i stvaranju Težak ovako opisuje: „koliko je prva naša riječ duboko zapretna u nama i neraskidivo vezana uz najsnažnija čuvstva, zacijelo smo se i sami uvjerali kada smo u teškim časovima, daleko i od zavičaja i od dana djetinjstva, prokleli, opsovali, jauknuli, vrisnuli, kliknuli dijalektom davne mladosti. A kada hoćemo opisati u pripovjednoj prozi zavičajni krajolik, ugođaj, lik ili predmet, nerijetko uzalud prebiremo po rječnicima standardnog jezika jer nema riječi koja zvukom, ritmom i značenjskom finesom odgovara zavičajnoj.“ (Težak, 1996:412,413)

Težak (1996) nam navodi kako je učeničko stvaralaštvo na zavičajnom idiomu, odnosno dijalektu vrlo bitno, stoga on iznosi nekoliko spoznaja vezanih uz to:

1. Najlakše i najiskrenije djeca progovaraju, a to znači pjevaju i pišu, na jeziku koji najbolje poznaju. Učenici u leksiku i paradigmama standardnog jezika teško nalaze pravo i točno nazivlje.
2. Iz prethodnog proizlazi da kao najsigurniji i najbrži put do shvaćanja biti pjesništva vodi staza spontano naučene prve riječi, najčešće dijalektne riječi.
3. Kroz zavičajni dijalekt vodi i najpouzdaniji put do oslobađanja dječjeg jezičnog izraza. Izražavajući se usmeno i pismeno jezikom kojim najbolje vlada dijete postaje sigurnije, hrabrije i vještije u komuniciranju.
4. Na poznatom usvojenom govoru lakše se spoznaju i jezične činjenice. Usporedbom zavičajnih i jezičnostandardnih glasova, oblika, gramatičkih kategorija i rečeničnih preoblika učenika brže i solidnije stječe lingvističku naobrazbu.
5. Okrenut vlastitom dijalektu, učenik se osposobljava za pravilan odnos prema drugim dijalektima i jezicima.
6. Dijalektno učeničko stvaralaštvo uvodi dijete u zavičajnu kulturu, a preko nje u širu nacionalnu i svjetsku kulturu. (Težak, 1996:413)

4.2. Školska razlikovna gramatika

Težak nas u svojoj knjizi „Teorija i praksa hrvatskog jezika 1“ uvodi u jedan novi pojam bitan za samu dijalektologiju i narječja u školskom sustavu, a to je školska razlikovna gramatika.

On školsku razlikovnu gramatiku definira ovako: „Školska razlikovna gramatika popisuje i opisuje one jezične činjenice učeničkoga govora koje po svojim gramatičkim obilježjima odstupaju od standardnojezične norme. Ona je razlikovna jer sadrži samo razlike. Ona prelazi

okvire suvremenosti, tj. ne proučava povijest zavičajnog govora učenika. Ona je didaktička jer izabire u prvom redu one razlike koje utječu na učenikovo osposobljavanje za komunikaciju na jezičnom standardu, a može sadržavati i metodičke upute o iskorištavanju razlikovne gramatike u nastavi.“ (Težak, 1996:418)

Problem leži u tome kako malo škola ima razlikovnu školsku gramatiku te kako je dosta teško i razraditi samu razlikovnu gramatiku. Težak navodi i uzorke tog problema, odnosno razloge koji su izneseni za manjak, tj. nepostojanje razlikovnih gramatika:

1. „Nastavnici nisu dovoljno dijalektološki izobraženi da bi mogli sigurno zabilježiti točan naglasak riječi i izgovor glasova na koje nisu naviknuti.
2. Neki se opravdavaju:“ poučavamo književni jezik, bavljenje dijalektom oduzima nam dragocjeno vrijeme. Nakon svih iznesenih razloga, a ima drugih, imamo pravo takav stav smatrati neodrživim.
3. Nastavnik je prezaposlen i za izradu razlikovne gramatike ničim nije stimuliran.
4. Kao zapreka se ističe opširnost programa i preopterećenost djece. Svi dosadašnji pokušaji uvjeravaju nas upravo u protivno: nastavni program lakše se i bolje svladava uz pomoć razlikovne gramatike, a djeca radije i zainteresiranije prilaze jezičnim pitanjima ako pripadaju njihovu živu jeziku.
5. Prosvjetni savjetnici uglavnom zanemaruju ovaj problem, a morali bi poticati i pomagati da se napokon u školama izradi razlikovna gramatika.“ (Težak, 1996:418,419)

Težak naglašava kako bi svaka škola imala posebnu, samo svoju školsku razlikovnu gramatiku jer nisu sve škole u istim regijama i istim narječjima. Isto vrijedi i za velike matične škole koje su razgranate sa područnim školama, one čak znaju imati i više dijalekata ili čak i više narječja u sebi.

5. SLOVA Č I Ć

Škarić (2009) nam u svojoj knjizi „Hrvatski izgovori“ na početku opisuje što nam uopće pomaže kod razgovora, odnosno izgovora. Naš govorni aparat treba biti ispravan, odnosno naš glas i grlo treba biti zdravo i normalno razvijeno. Objašnjava nam kako su izgovorni aparati, zvani isto tako i artikulatori dijelovi tijela koji oblikuju glasnike ili artikule. Mišićne aktivnosti tih organa uz zvuk stvara mnoge podražaje za izvan slušni doživljaj govora. (Škarić, 2009)

5.1. Izgovor slova č i ć

Kod izgovora ovih slova, odnosno glasova ove se promjene događaju u govornom aparatu: „Među najvažnijim su mišićima dva izvanjska koji glavninu jezičnoga tijela prebacuju naprijed ili natrag i dolje prema korijenu jezika. Naprijed prebacuje jezično mišić genioglosus koji se hvata za prednju unutarnju stranu donje čeljusti i ulazi u jezik. Jezik pomaknut naprijed smanjuje širinu prolaza na dijelu prema tvrdom nepcu, a širi prostor u stražnjem dijelu usta i u ždrijelu. Aktivnošću se genioglosa izgovaraju nepčani ili palatalni glasnici kao što su [i], [e], [j], [l], [n], [š], [ž], [č], [ć], [đ], [g].“ (Škarić, 2009:37)

Kod izgovora slova ć događa se sljedeće: „Donji uzdužni par unutarnjih jezičnih mišića, koji također idu od vrha jezika prema korijenu, ali s donje strane jezika, stezanjem savijaju vrh jezika na tvrdom nepcu. Istodobno stezanje gornjih i donjih uzdužnih mišića stvara tvrdoću, napetost vrha jezika.“ (Škarić, 2009:38)

Izgovor slova ć nastaje na sljedeći način: „Još su unutarnji mišići okomiti, vertikalni, kojima vlakna idu od sredine hrpta jezika prema dolje, pa se njihovim stezanjem stvara ulegnuće, žlijeb po sredini jezika.“ (Škarić, 2009:39)

5.2. Č i ć u općem hrvatskom prema glasničkim opažajnim osobinama

Promatrajući široki opis glasnika u općem hrvatskome prema opažajnim osobinama Škarić navodi ovako: „Poluprekidni [č], to je nadzubnonepčani, visoki, prekidni, stridentni, bezvučni, tj. jaki, svijetli, kompaktni, pravi suglasnik.

Poluzatvoreni [ć], to je tvrdonepčani, visoki, prekidni, stridentni, umekšani, povišeni, bezvučni, tj. jaki, svijetli, kompaktni, pravi suglasnik.“ (Škarić, 2009:69)

5.3. Č i ć u hrvatskom pravopisu

5.3.1. Glas č

1. „Glas č nalazi se u riječima kojima postanak nije vidljiv: *bačva, bič, brčakti, čabar, čaša*..
2. Zatim se č nalazi u oblicima i izvedenicima prema osnovnom *k, c*.
Osnovno *k* smjenjuje se sa *č*: *junak-junače, oblik-obličje, ruka-ručni*...
3. Suglasnik č nalazi se u riječima s češćim i manje čestim sufiksima. Česti su ovi imenaički sufiksi: *-ač (berač, kopač), -ača (jabukovača, udavača), -jača (kremenjača, sjevernjača), -ičar (elegičar, graničar), -čić (kamenčić, korjenčić), -čica (grančica, stvarčica), -čina (šamarčina, cjevčina), -če (kumče, pastirče)*
4. Budući da kajkavci pretežno imaju jedno srednje č, ono se u vlastitim imenima u književni jezik prenosi prema tome bi li u njemu bio č ili ć, kako se uobičajilo od hrvatskog narodnog preproda: *Grič, Pantovčak, Čakovec*...
5. Suglasnik č dolazi u slavenskim prezimenima, ito u bugarskim: *Miletič*, češkim: *Belič*, ruskim: *Ivan Sergejevič Turgenjev*, slovačkim: *Palkovič, Jurkovič*... „(Babić, Finka, Moguš, 1996:23, 24, 25)

5.3.2. Glas ć

1. „Suglasnik ć dolazi u riječima u kojima postanak nije vidljiv: *bećar, ćelav, ćud, dućan*...
2. Suglasnik ć dolazi u riječima i izvedenicama prema osnovnom *t*: *smrt-smrću, radost-radošću, ljut-ljući*...
3. Malo je sufiksa sa suglasnikom ć. od običajnijih je samo imenski *-ić* i *-oća*, pridjevni *-aći*, i glagolski završetak *-ći*. Npr. *Crvić, bratić, Knežević, čistoća, hladnoća, domaći, brijaći, igraći*
4. Gdje bi se osnovno đ našlo pred bezvučnim šumnikom, mjesto njega dolazi ć (u nekoliko riječi): *omedak-omećka, žeđa-žećca, smeđ-smećkast*
5. Glas ć se piše u kajkavskim imenima gdje bi bio i u knjevnom, a to su u prvom redu prezimena na *-ić*, zemljopisna imena na *-ić* i *-išće*: *Dvorišće, Lanišće... Drašković, Oršić... Draganić, Okić*... “ (Babić, Finka, Moguš, 1996:26, 27)

6. VJEŽBE ZA Č I Ć U RAZREDNOJ NASTAVI

Težak (1996) nam navodi kako su dvije vrste vježbanja potrebne za učenje o hrvatskim glasovima pa ih on tako i dijeli. Prva gruba podjela je na teoretske i praktične vježbe. Teoretske vježbe dijeli na fonetičke, fonološke te fonostilističke. Nasuprot toga praktične vježbe dijeli na pravopisne i pravogovorne.

1. Kod fonoloških vježbi, koje obuhvaćaju problematiku glasovnih promjena i funkcije fonema u govoru, Težak promatra i daje vježbe za razlike č i ć. Primjeri vježbi su ovi:
„ U sljedećim rečenicama obilježite dijakritičkim znakovima što treba:

Kao dijete živio sam u vojnickom okružju. Ostala mi je u sjećanju grozna kucetina iza škole i, hvala Bogu, neposjecen gaj. Rado sam u njemu brao cvijece i promatrao različite životinje. Kad mi je dojadilo mlacenje mudrih misli s prijateljima trcao bih u gaj vicuci: o lišce, lišce, možeš li biti gušce?

Jesu li slivenici č i ć razlikovni elementi?

Kod kojih ste riječi zastali u nedoumici: č ili ć?

Bi li te rečenice bile smislene da svuda stavite č? (vojničkim, kućetina, lišce, gušce)

Gdje nipošto ne može ići č?

Što kažete o rečenicama u kojima biste svuda upotrijebili riječi sa ć?

U kojim riječima ne može biti ć?

Napišite taj tekst sa č i ć tako kako vam se čini najsmislenije. (Težak, 1996 str. 254)

Naravno ove vježbe su više za 3. ili 4. razred jer su same po sebi malo zahtjevnije. Isto tako možemo ovaj tekst dati u obliku diktata ili kao prepisivanje.

2. Kod pravogovora imamo artikulacijske vježbe za glasove č i ć:

a) „Učenik /sluša ili čita naputak o izvoru (za č: položaj usana zaobljen, ispupčen, vršak jezika pritisnut na granicu između desni i tvrdog nepca)/

b) Učenik čuje razgovijetan izgovor glasa č (učiteljev ili snimljen na vrpču) te odmah sam tako izgovara: slogove (*ča-ča-čo-ču-ču-če-če-či-či*), jednostavije riječi (*čar-čar-čas-čas-čaša, čovjek-čovjek, činiti-činiti*), a potom glasovno složenije riječi (*bačva-bačva, črčkati-črčkati, cvrčak-cvrčak*) i napokon rečenice (*I cvrči cvrčak na čvoru crne smrče*).
„(Težak, 1996:265)

Iste vježbe vrijede i za slovo ć.

Kod pravopisnih vježbi, vježbe u pisanju pojedinih glasova i glasovnih skupa izvode se samo ako su potrebne. Ako su već potrebne tu su primjeri nekih:

1. „Prepisivanje imamo više vrsta:

- a) Pojedinih riječi, npr. za č: *mačka, mačak, točka, čuti, čujem, pjevač, pjevačica, svirač*
- b) Pojedinih sintagmi, npr. Naslov radi stjecanja navike pisanja početnog velikog slova, ali i slova č i ć: *Čudnovate zgode šegrta Hlapića, Čuvaj se senjske ruke, Ivana Brlić-Mažuranić*
- c) Pojedinih odlomaka ili kraćih zasićenih tekstova, npr za ć: *Lijepo je proljeće kad lastavica dolijeće, kad procvate cvijeće i leptir ljepši od scvijeta trepti od sreće.*

Rečenice i odlomci crpe se iz čitanki, učeničke lektire, đачkih listova i časopisa, ali i iz drugih izvora.“ (Težak, 1996:274)

2. Vježbe sastavljanja

Učenicima se predlaže da sastave rečenicu ili kraći tekst upotrijebivši riječ ili znakove koji im – prema provjeri pismenih sastavaka – zadaju poteškoće.

Primjer: Sastavite rečenicu (kratki sastavak) u kojem ćete upotrijebiti više riječi sa č i ć. (Težak, 1996:277)

Učitelj isto tako sam ima slobodu sastaviti po volji određene vježbe, ovisno koje učenici rado rješavaju ili koji im je glas problematičan, nevezano za ovdje navedene glasove č i ć.

7. ČAKAVSKO NARJEČJE

7.1. Smještaj

Čakavsko narječje prema Mogušu se rasprostire: „Odrediti točne granice čakavskoga narječja nije sasvim lako jer u mnogim mjesnim govorima na graničnim područjima mogu čuti poneke štokavske ili kajkavske crte, odnosno ima govora gdje je čakavsku bazu prekrila ova ili ona nečakavska izoglosa.“ (Moguš, 1977:23). Kasnijim detaljnijim istraživanjem Josip Lisac daje nam sustavniji pregled ovog narječja i njegove podjele pa je tako čakavština podijeljena na čak šest jedinica: Buzetski dijalekt, jugozapadni istarski dijalekt, sjevernočakavski dijalekt, srednjočakavski dijalekt, južnočakavski dijalekt i Lastovska oaza. (Lisac, 2009)

Ako ćemo promatrati gdje se nalazi mjesto istraživanja Moguš nam daje točnu lokaciju: „Južno od Karlovca prema Lici nalaze se tri skupine relativno guste mreže čakavskih naselja. Prva je između čitavog toka rijeke Dobre i Mrežnice s Tounjčicom sve do obronaka Male Kapele, druga – prešavši Malu Kapelu – zauzima prostora od Jezerana do Brinja, a treća zahvaća Otočac i sela u Gackoj dolini.“ (Moguš, 1977:7)

Ako pak idemo točno ustanoviti na kojem položaju nam je samo Brinje tu nam Stjepan Krpan sažeto objašnjava: „Brinjski kraj, sa starim hrvatskim povijesnim naseobinama, smješten je između planinskih masiva Male Kapele na jugoistoku i Senjskog bila na zapadu, te Velike Kapele na sjeveru i sjeverozapadu i Škamnice na jugu. Više naselja nalazi se uz samu cestu Jozefinu, građenu u godinama 1775.-1779. g., koja spaja Karlovac i unutrašnjost Hrvatske, preko Velike i Male Kapele i Vratnika sa Senjom. Ta je cesta kadšto nazvana i Josipovim drumom. Naselja uz cestu i njihovi zaselci od istoka prema zapadu jesu kako slijedi: Jezerane, Križpolje, Brinje i Prokike. Južnije od spomenute ceste nalaze se naselja Stajnica, Lipice, Letinac i Glibodol, zatim Draženovići i Rapajin Klanac. Svima njima pripada po nekoliko zaselaka. Sjeverno od magistralne ceste leže Križ Kamenica, Kamenica Brinjska, Lučane i Vodoteč, opet s po nekoliko zaselaka. Broj naselja doseže brojku 14, a dijelova naselja, zaselaka više od 90.“ (Krpan, 1995:9)

7.2. Srednjočakavski dijalekt

Sam ovaj dijalekt biti će nam jasniji kad uvidimo na kojoj se točno lokaciji nalazi i upoznamo njegovu fonologiju. Josip Lisac u svojoj Dijalektologiji sustavno i sažeto pojašnjava sve: „Srednjočakavski ili ikavsko-ekavski dijalekt nekada je zauzimao veliki prostor, ali on je smanjem migracijama, no ipal je zadržao znatno prostiranje. Na otocima riječ je o području od Krka do Dugog otoka i do Ugljana. Na obali riječ je o području od Novog do Bakarca i Hreljina neposrednog zaleđa. Na riječkom području ikavsko-ekavski jat imaju Šmrika, Veli Dok, Mali Dol, Križišće, Kraljevica, Ružić-Selo, Zlobin, Plase i veći dio Drage (manji dio je ekavski), uz to naselja na lijevoj obali Rječine i na Grobničkom polju. Ikavsko-ekavski je i Senj, na Opatijskom krasu Mune Vele, Mune Male, Šapjane, Pasjak, Brgud Mali i Brgud Veliki. U unutrašnjosti Istre, kako pokazuje Iva Lukežić, ikavsko-ekavski su Boljevići, čambarelićo, Črpić, Grobnik, Katarina, Kostrčani, Kožljak, Krbune, Kršan, Kukurini, Lazarići, Pićan, Šumber, Šušnjeвица, Cerovlje, Gologorica, Milotski Breg, Novaki Pazinski, Zarečje. U Gorskom kotaru srednjočakavskom dijalektu pripadaju Benkovac, Fužinski, Brestova draga, Cagar, Poljička kosa, Slavica, Sljeme, Stari Laz (zapadni dio), zatim Bosanci, Jablan, Presika, Stubica, Vrbovsko i Zdihovo. Na pokupskom prikupskom te žumberačkom području također ima niz ikavsko-ekavskih mjesta, i to na području Duge Rese, Karlovca i Jastrebarskoga (Čunkova Draga, Donje Prekrižje, Gornje Prekrižje, Jezerine, Jurkovo Selo, Kalje, Kostanjevac, Medven-Draga, Prekrižje Pleševičko, Pribić, Žumberak). I zona oko Ogulina je ikavsko-ekavska: Carevo Polje, Cerovnik, Desmerice, Zagorje, Ogulinski Hreljin, Kukača, Donji Zatezali, Gornji Zatezali, Josipdol (dio stanovništva), Kamenica Skradnička, Kunić, Modruš, Ogulin (dio stanovništva), Oštarije, Sabljaki Modruški, Skradnik, Tounj, Trojvrh i Trošmarija. I u Lici postoje čakavci ikavsko-ekavskoga tipa: u okolici Otočca i u tom mjestu (Brinje, Čovići, Jezerane, Glibodol, Dabar, Kompolje, Križ Kamenica, Ramljane, Brinjska Kamenica, Križpolje, Kuterevo, Letinac, Ličko Lešće, Lipice, Prozor, Sinac, Stajnica, Švica) te na gospićkom području: Goljak, Rudinka i Selišće. Oko sredine 20. stoljeća oko Slunja još je bilo čakavaca ikavsko-ekavskoga tipa; nejasno je kakvo je stanje danas na tom području. U posljednjim desetljećima srednjočakavski se dijalekt dijeli na tri poddijalekta, primorski, kontinentalni i rubni.“ (Lisac, 2009:95)

Kod fonologije ovog dijalekta Lisac iznosi: „Najvažnijom značajkom srednjočakavskoga dijelekta ikavsko-ekavski refleks jat. Jat je ekavski ispred dentalnih suglasnika *d, t, s, z, r, l, n* iza kojih slijede neprednji vokali (*a, o, u*) ili ništa. Smješten izneđu ikavskoga i ekavskoga dijalekta, srednjočakavski dijalekt neutralizirao je te dvije krajnost u dijalektu fizionomiju srednjočakavskoga dijalekta, gdje se govori, npr. *belo mliko*.“ (Lisac, 2009) Isto tako u svojoj

drugoј knjizi iznosi za srednjočakavski: „ Primjeri dugosilaznoga akcenta u potvrdama *e-*prezenta rjeđi su nego u ekavaca, a češće izostaje i tronaglasni sustav, tj. češće je izgubljen akut. U mnogim govorim dolazi primjer tipa *bil*, sa sačuvanim *-l*, no i drugačiji su primjeri česti, osobito u rubnom poddijalektu. Relativno su rijetki primjeri G jd. Imenica ženskog roda na *-a* s nastavničnim fonemom *-i*, češće je prijelaz *l* u *j*.

Srednjočakavski dijalekt zauzimao je prije migracija veliki prostor, a znatno je njegovo prostiranje i danas. U dijelu dijalekta nalazimo mnogo mađarskog i slovačkog utjecaja, često i njemačkog i osobito romanskog. Prema tomu, u tom je dijalektu velika leksička raznolikost. U neke govore nije ušao orijentalizam *bubrig*, tj. govori se *isto*, *jisto* ili slično, čega ima i u bužetskom i sjevernočakavskom dijalektu.“ (Lisac, 2012:54) Lisac nam i navodi za ovaj dijalekt ovo: „ Srednjočakavski dijalekt (ikavsko-ekavski) izrazito je nekompaktan, pa su i utjecaji na nj različiti i znatni; dosta je orijentalizma u Lici (npr. *živit kaj beg; odža, raja*, uključujući takve kao *alat, bunar, ćilin, dućan, sokat* „put od ceste do kuće“, *duvan, rakija, bekrija, ašikovat* „ljubovati“). (Lisac, 2012:33)

Iva Lukežić u svojoj knjizi govor Brinja i okolice smješta u rubni poddijalekt te objašnjava: „ Rubnom poddijalektu pripadaju govori koji danas zarubljuju ikavsko-ekavski teritorij sa sjevera, sjeverozapada, zapada, jugozapada, juga i jugoistoka, i koji su ga u prošlosti prije vlekkih dijaspora zarubljivali s jugoistoka i s istoka. To su, polukružno raspoređeni pravcem od sjevera prema zapadu.“ (Lukežić, 1990:114)

Kasnije kroz analizu, sustavnu promatranje Lukežić je navela i osobine ovog rubnog poddijalekta te piše: „Govori ovog poddijalekta imaju, ili su u prethodnoj evolutivnoj fazi imali, klasični čakavski akut skokovite ili pretežno visoke ravne intonacije, zavnuti akcent. Govore ovog poddijalekta u cjelini karakterizira slabljenje i gubljenje fonološke funkcije zavnutog akcenta s istovremenom mogućnošću da ostane u govoru kao stilogeno sredstvo. U govorima ovog poddijalekta obilježen je zatvoreni, a u velikom broju govora u otvoreni unutrašnji slog, što se manifestira u duljenjima kratkog akcenta u zatvorenom unutrašnjem i zatvorenom finalnom slogu, i u unutrašnjem otvorenom slogu, te diftongacijama i/ili mijenjanju kvalitete dugog vokala.“ (Lukežić, 1990:116) Nakon navedenih morfoloških te fonološko-fonetskih karakteristika Lukežić zaključuje: „ Govori rubnog poddijalekta kao podsustav objedinjuju u sebi obje težnje svojstvene ikavsko-ekavskim govorima kao sustavu: konzervativizam svojstven primorskom i evolutivnost svojstvenu kontinentalno poddijalektu – Ovaj poddijalekt uključujući i teritorijalnu i brojčanu premoć najizrazitiji lingvistički reprezentant ikavsko-ekavskog dijalekta. Promjene u ovom sustavu u pravilu zahvaćaju fonološku razinu u vidu

unutrašnje evolucije unutar postojećeg stanja, a tim se promjenama u kontinentalnom području ovog poddijalekta pridružuju promjene morfološke orijentacije.“ (Lukežić, 1990:115) Na kraju svoje knjige navodi ono što je najbitnije i ono na čemu se i temelji ovaj rad: „Ikavsko-ekavski dijalekt je mozaična cjelina u koju se jezičnim i teritorijalnim zajedništvom objedinjene tri jezično-teritorijalne podcjeline“. (Lukežić, 1990:117)

Samoj raznolikosti govora Finka i Pavešić ovako naglašavaju: „... današnje veliko šarenilo u ličkim govorima odraz su višestoljetnih nesretnih političkih prilika u toj našoj pokrajini. Čini se ipak da su za sve to vrijeme dva oveća centra u Lici, Otočac i Brinje, ostala prilično pošteđena od nevolja koje su proživljavali ostali krajevi u Lici, pa je i stanovništvo oko tih centra primilo manje prinova i manje raseljavalo nego s ostalih područja. Zbog toga su se oko tih centara bolje očuvale stare čakavske govorne značajke nego na drugim ličkim područjima“. (Finka, Pavešić, 1968:6)

7.3.Svojstva govora Brinjskog kraja

Neka svojstva Brinjskog govora naveli su Finka i Pavešić u svom detaljnom istraživanju: „Bitna oznaka ovog govora, što se glasova tiče, jest diftongiranje dugih vokala *e*, *o*, pa se čuju diftonzi ili dvoglasni *ie*, *uo*, npr.: *miêso*, *biêlo*, *Piêlo*, *Piêrnari*, *stuôl*, *puôd*, *uôvce*. Glas *jat* izgovara se kao *i* te kao *e*, npr.: *medvîd*, *îspovid*, *snîg*, *dêd*, *têdan*, *lêska*. Na kraju riječi i sloga čuva se glas *l*, dok se *h* gubi ili ga zamjenjuju s *v*, *j* pa se čuje: *pêpel*, *jêlva*, zatim: *Vlâ*, *strâ*, *ûvo*, *strîja*. Prisutno je protetsko *j*, npr.: *Jîva*, *jûžina*, *jimânje*. Suglasnik *r* negdje se zamjenjuje s *l*, pa se govori: *lûmer*, *lêbro*. Drži se suglasnički skup *šč*, npr.: *stîrnišće*, *dvôrišće*, *kôlišće*. Skupovi *kl*, *gl*, *pj*, *bj*, *mj* prelaze u *klj*, *glj*, *plj*, *mlj* pa se kaže: *kljîšća*, *pogljêdat*, *snôplje*, *grôblje*. Katkad se gubi glas *v*, npr.: *nûk*, *nûčica*.

U ovom govoru zastupljena su uglavnom tri akcenta hrvatskog književnog jezika, tako kratkosilazni: *zdêla*, *râbotat*, dugosilazni: *kapût*, *pogâjat*, i dugouzlazni: *zastûdit*, *vrâta*. Kratkouzlazni akcent zastupljen je vrlo rijetko.

1. „U deklinaciji imenskih riječi uočljivi su nastavci, odnosno njihova skraćivanja u genitivu množine, npr.: *seljâkov*, *krâv*, *jânjac*, u dativu množine: *vôluom*, *čřvoum*, *côprnjam*, u lokativu množina, npr.: *po brêgovi*, *na Čêčerići*, *u Mêsići*, *po štrêka*, u instrumentalu množine, npr.: *s vôli*, *s cûricami*, *s grâbljami*. Kod zamjenica opažamo oblike: *nâmi*, *vâmi*, *nân* (nama), *vân* (vama), *vâj* (ovaj), *nâj* (onaj). Ča je relativna zamjenica za neživo, a ki za

živo: *Čà se kuva? Kìje pital? Od ča genitiv može biti česa.* U instrumentalu plurala zamjenica čuje se oblik *s tìmi, s òtimi, prid nàšimi.*

U stupnjevanju pridjeva čuju se ovi oblici: *lìpši, lìpšiji, lìplji*, dalje: *crnìji, vìšji, slàji*. U glavnim brojevima gubi se krajnje *t*, npr.: *dève, dèse, petnâjs*, a kod rednih brojeva čuju se *trèti, četrti*.

Glagoske osobitosti vide se u infinitivu bez krajnjeg *i*, npr.: *čìfrati se, kèljit, skùvat*. U glagola *biti* i *imati* govori se *nìs, bil, nìma*. U 3. licu množine prezenta prisutan je nastavak *–du*, npr.: *dàjedu, ìmadu*.“ (Krpan, 1995:79)

7.4. Čakavsko ć

U svojoj knjizi za čakavsko ć Moguš navodi sljedeće: „Slično umekšanom *d'* čakavski su dijalektolozi upozoravali na poseban izgovor konsonanata *ć*. Njihove su se konstatacije obično svodile na ovo: čakavsko *ć* veoma meko, slično ruskom ili češkom *t'* jer je i kod jednoga i kod drugog „palatalni element nešto jači“ te se upravo po tome čakavci razlikuju od štokavaca i kajkavaca.

Kod čakavskog ć vrh jezika se upire u donje alveole ne dodirujući donje zube. Mjesto dodira jezika s nepcem je gotovo palatalno. U tvorbi okluzije i tjesnaca učestvuje srednji dio jezika. Neznatno je slabija zračna struja i još labavija opća artikulacija.“ (Moguš, 1977:65)

Finka i Pavešić u svom istraživanju o Brinjskom govoru pak ovako opisuju izgovor slova č i ć: „Glasovi č i ć dobro se razlikuju. Glas ć izgovara se kao i u drugih čakavaca, tj. kao eksplozivni glas (*t*).“ (Finka, Pavešić, 1968:8)

8. KAJKAVSKO NARJEČJE

8.1. Smještaj

Prije osmanskih provala zauzimalo je mnogo veći prostor nego danas (nakon doseljenja Hrvata, sigurno je bilo rašireno u velikom dijelu zapadne Slavonije), ali se on znatno smanjio povlačenjem naroda pred Osmanskim Carstvom prema sjeverozapadu. Danas se kajkavski govori pretežno sjeverno od Kupe u tri bivše županije nekadašnje građanske Hrvatske (Varaždinskoj, Zagrebačkoj i Bjelovarsko-križevačkoj), u dijelu Gorskoga kotara, u Međimurju, u zapadnoj Madžarskoj te u Slovačkoj oko Bratislave (Hrvatski Grob), gdje su se kajkavci nastanili u XVI. st. sklonivši se pred Osmanlijama.

8.2. Zagrebački govor

Hoyt nam za Zagreb navodi sljedeće: „Zagreb je zanimljivo područje istraživanja demografske raznolikosti, naročito iz sociolingvističke perspektive. Kao najveći ekonomski, industrijski, obrazovni i kulturni centar u Hrvatskoj, privlači ljude iz svih regija. Neki se od njih trajno nastanjuju u Zagrebu, a neki u Zagrebu samo rade, svakodnevno ili povremeno. To se osobito očituje na središnjoj otvorenoj tržnici Dolcu, gdje se svakodnevno mogu čuti različiti dijalekti. I trajno nastanjeni stanovnici grada čine jezičnu zajednicu obilježenu velikom raznolikošću. Građani koji nisu rođeni u Zagrebu govornici su triju glavnih narječja hrvatskog jezika: čakavskoga, kajkavskog i štokavskoga.“ (Hoyt, 2012:16).

Isto tako navodi kako je Zagreb grad u koji se doseljavaju ljudi iz svih regija te da novi stanovnici nisu uvijek potpuno integrirani i objašnjava kako većina obitelji čiji najstariji članovi potječu iz drugih regija održava bliske veze s rođacima koji žive drugdje. Veze s rodbinom važne su zbog emocionalnih, ali i ekonomskih razloga. Obitelj kojoj rođaci žive na selu opskrbljuju ih poljoprivrednim prehrambenim proizvodima, a ovi „iz grada“ pomažu im kod zbrinjavanja svoje djece kad krenu u srednju školu u grad ili češće na studij. (Hoyt, 2012)

Gledajući na razvoj grada Zagreba kroz povijest i kroz ratove saznajemo: „Naselja šireg područja grada Zagreba do drugog svjetskog rata uglavnom su čuvala u većoj mjeri svoj stariji, autentičan izgled, način života i bogatu folklornu tradiciju. Međutim, oko polovice ovog stoljeća dolazi do značajnijih promjena. U naselja bliža gradu naseljava se novo stanovništvo, i to u velikom broju. Dolazi također i do rušenja dijelova naselja, izgradnje novih stambenih prostora i zamjene stanovništva. Zbog toga u takvim situacijama organski, autohtoni govor ostaje sredstvo komunikacije samo ili u manjoj grupi ljudi, npr. u dijelu ulice, ili samo u obitelji. Osim toga, povećava se povezanost s gradom Zagrebom (sve veća zaposlenost u njemu) i otuda sve veći utjecaj gradske sredine, koji je, uz izmijenjen način života u prigradskim naseljima,

doveo do promjena u svim oblicima narodnog života i kulture. Jedan je od tih oblika i jezik tih, danas prigradskih naselja, koji je u dodiru sa zagrebačkim urbanim idiomom i, još više, sa standardnim jezikom (škola, radio, televizija, industrializacija i sl.), počeo mijenjati svoju staru fizionomiju. Za većinu se govornika danas može reći da su bilingvalni, jer se uz svoj organski govor usvajaju i standardni jezik. Međutim, taj bilinvizam ima sve karakteristike zbivanja koje je u tijeku i posljedica čega se obično u svakog govornika dva idioma, koji su u prijelaznim fazama: organski govor s narušenim autohtonim karakteristikama i jedan oblik standardnog jezika, još uvijek pun osobina organskoga govora. Govornice misle da znaju kad govore „po seljački“, a kada „književno“, a zapravo je to danas u oba slučaja tip miješanoga idioma, nastao dodirom mjesnih govora s govorom grada, radija, televizije, škole.“ (Šojat, Barac-Grum, Kalinski, Lončarić, Zečević, 1998:91)

S obzirom na migracije, doseljavanja i iseljavanja u Zagreb i utjecaj na čisti zagrebački govor Šojat ističe: „Unatoč teritorijalnom širenju i naglom porastu stanovništva doseljavanjem golemog broja nositelja govora svih triju hrvatskih narječja, osobito štokavaca, najvećem je broju starosjedilačkih Zagrepčana, i ne samo njima, u mnogim životnim situacijama zagrebačka kajkavština još uvijek društveno veoma ugledan govor – oznaka građanina grada Zagreba. Međutim, ta zagrebačka gradska kajkavština ni u većine starosjedilaca nije više jednaka zagrebačkoj kajkavštini od prije nekoliko desetljeća. Današnja je zagrebačka kajkavština konglomerat različitih stupnjeva čuvanja njezinih tipičnih osobina – od maksimalne njihova nazočnosti do zamjenjivanja velikog broja kajkavskih osobina štokavskima.“ (Šojat i sur., 1998:4)

8.3. Zagrebački kajkavski govor

Kada govorimo o zagrebačkom kajkavskom govoru prvo se treba pojasniti zašto je tako u glavnom gradu hrvatske, Zagrebu, Šojat nas uvodi pišući o utjecaju kajkavskih dijalekata: „Zagreb leži na sjecištu dvaju dijalekata kajkavskoga narječja: zagorskoga i turopoljsko-posavskoga. Osim toga, u njegovoj neposrednoj blizini, između Sutle i Zaprešića, relativno je velika naseobina kajkavskih ikavaca, doseljenih čakavaca, koji su i do danas očuvali neke jezične osobine svojega predmigracijskoga govora – u akcentu, u fonetici, u leksičkim blagu.“ (Šojat, 1979:125)

Šojat nam u svom radu točno pojašnjava što je to zapravo zagrebački kajkavski govor i njegove osobine: „, To je u prvo redu fonološki sustav od 5 vokala. Iako ima i nekih drugih kajkavskih govora s takvim vokalni sustavom (uglavnom na jugozapadnom kajkavskom području), nije nimalo vjerojatno da je ta osobina zagrebačke kajkavštine nastala kao rezultat kontakta s njima – sva sela koja okružuju donedavni Zagreb s bilo koje strane imaju sustav od 7 vokala.

Najuočljivija pojava u morfologiji jest ujednačavanje dativa, lokativa i instrumentala plurala po štokavskom uzoru (*sel'akima*, *'uhima*, *'šnajdericama*, *'ludima*, *'kostima*, tako i u zamjeničkoj i pridjevskoj promjeni: *'našim*, *'dobrim*, *'velikim*, za sva tri spomenuta padeža). U dativu singulara pridjeva ž. roda isključivi je nastavak *-oj* (*'mladoj*, *'dobroj*). Ostaci starijih kajkavskih oblika različitih od štokavskih u deklinaciji su veoma rijetki.

U zagrebačkoj se kajkavskoj koiné mnoge kajkavske osobine *miješaju* sa štokavskim, na svim jezičnim razinama. Kako znamo zagrebački su kajkavci ekavci. Međutim, sasvim su redovite i ekavsko-jekavske dublete, kao na primjer *'dete*-*'djete*, *'del*-*'djel*, *'lepši*-*'ljepši*, *'posle*-*'posle* itd., a u nekim riječima književni lik u potpunosti istisnuo ekavski kao u primjerima *'prije*, *'sije*, *'smijem se*, (ali *'smem*, *'ne smem*, npr.: *ne smem 'reči*).

Kontinuanta poluglasa u zagrebačkoj je kajkavštini također dvostruka – na mjestu gdje je nekad bio primarni ili sekundarni poluglas (*'rekel*, *'mogel*, *'došel*), ali je kontinuanta *a* i leksički i kategorijski proširenija (*'starac*, *'tast*, *'snaha*, *'dan*, *'danas*, *'san*, *'sanám*, *'staklo*, *'sav*, *'jedan*, *'tamni*, *'ja sam*, *'van*, *'vani* itd.). Obje su ove zamjene ponajčešće različito distribuirane leksički i kategorijski, ali se također smjenjuju i u istim oblicima (*'rubec*-*'rubac*, *be'težen*-*be'težan*). Alternacija e-a na mjestu poluglasa veoma je stara u zagrebačkoj kajkavštini, potvrđena je već u 17. stoljeću.

Dubletni kajkavsko-štokavski oblici i inače su česti: 'vjutro-u'jutro, 'v grat-u ' grat, 'najgorji-'najgori, 'pušćal-'puštal, 'z mamom-'s mamom, gen. pl. 'konof-'kona, imp. 'zemi-'uzmi, 'morti-'možda itd.

Osnovna oznaka kajkavskoga narječja – upitno-odnosna zamjenica *kaj* karakterizira i zagrebačku kajkavštinu. Ali, zanijekano, uz kajkavski se oblik 'nikaj veoma često govori i 'niš, 'ništ, ili 'ništa (tako i 'nekaj - 'neš - 'nešt). I u složenicama s prijedlozima pretežu štokavizirani oblici, ili su u potpunosti istisnuli kajkavske: 'zakaj i 'zaš-'zašto, ali samo 'pošto, a ne pokaj (u značenju pitanja za cijenu: 'pošto 'jabuke?, drugo je po'kaj, npr. po'kaj si 'došel?).

Neke se kajkavske riječi upotrebljavaju još samo kao stilska oznaka, u „zafrkavanju“, u šali, na primjer *bete'žnik*, *be'težen* ili *be'težan* uz stilski nebojene riječi *boles'nik*, *'bolestan*.“ (Šojat, 1979:128, 129)

Na kraju svoj rada Šojat ističe: „Čitav je niz kajkavskih osobina zagrebačke koiné nasljeđe iz prošlosti, neke su njezine osobine rezultat nazočnosti štokavskoga i čakavskoga narječja u Zagrebu i ušle su u nju iz standardnog jezika ili zajedničkim životom kajkavskih, štokavskih i čakavskih Zagrepčana u prošlosti i sadašnjosti, a jedan se, najmanji dio njezinih osobina mora pripisati različitom kajkavskom supstratu, pa i supstratu u različitim gradskim predjelima.“ (Šojat, 1979:134)

8.4. Zagrebačka štokavština

Prema Šojatu (1982) termin *zagrebačka štokavština* ne označuje jedan od organskih štokavskih govora, nego je *terminus technicus*, koji predstavlja tipične osobine idioma kojim govori većina Zagrepčana kad po nuždi govorne komunikacije u različitim sredinama *hoće* ili po nuždi neoborivih zahtjeva pojedinih neizbježivih govornih situacija *mora* govoriti štokavski. Zagrebačka je štokavština, prema tomu, govorna varijanta standardne novoštokavštine hrvatskog književnog tipa, kako je realiziraju pripadnici supstandardnoga zagrebačkog govora – zagrebačke kajkavštine. Prema toj definiciji može se pojam „zagrebačka štokavština“ izraziti terminom „štokavština zagrebačkih kajkavaca“ koji zagrebačku štokavštinu uključuje u širi pojam: *štokavština kajkavaca*.

„Društveni ugled zagrebačke kajkavštine uzrokuje da doseljenici, pa i oni kojima je organski govor veoma blizak jezičnom standardu, dijelom svjesno dijelom nesvjesno, prihvaćaju ili nastoje prihvatiti osobine govora svojih kajkavskih sugrađana. U pretežnom dijelu doseljenika, nosilaca organskih govora kraja iz kojeg potječu, u najvećem broju socijalno-profesionalnih sredina i situacija, prevladava subjektivni emotivni stav da je vlastiti rodni, u najvećem broju slučajeva *seoski* govor ono što čovjeka svrstava na nižu prečku ljestvice društvene vrijednosti, ono što ga legitimira kao došljaka, ono što ga predstavlja čovjekom neintegriranim u društveni sloj svojih drugova na radnom mjestu, svojih znanaca i slučajnih sugovornika. Subjektivni psihološki poticaji, rjeđe i objektivni faktori, prisiljavaju dakle pojedinca da u svojem priopćavanju izbjegava one tipične oznake svojega organskog govora koje su neobične, koje „bodu u oči“, koje „razdiru uši“, koje mogu izazvati podrugivanje.“ (Šojat, 1982:255, 256)

Ono što je bitno za naglasiti jest da svi pridošli ljudi u Zagreb priagođavaju svoj govor zagrebačkom pa tako Šojat (1982) kaže kako izvan obiteljskog kruga i kruga prijatelja istoga ili bliskoga organskoga govora ne govore više izvornim govorom nego zagrebačkim, na primjer mjesto *lísca, pâ, dõša*, govore *'lisica*, i u supstandandardnom i u standardnom govoru, *'pal* ili standardno *'pao*, *'došel*, *'došal* ili *'došao*, ne više *mliko, dite, sikira* ili *sékira* ili *sikëra* nego zagrebački *'mleko, 'dete* ili *'mļeko, 'dјete* (ako baš nisu iz istočne Hercegovine nikada: *mlijéko, dijéte!*), *'sekira, se'kira* ili *'sjekira* ne govore više *pênger, sínija; čà, katrída, šugamân; hlëb* ili *lëb* itd. nego *'prozor, 'stol, 'kaj*, ili *'šta, 'stol* ili *'stolica, 'ručnik* ili *ru'čnik, 'kruh* itd.

„ Mnoga zagrebačka djeca najmlađega uzrasta provode dio dana u predškolskim ustanovama a ostatak dana, u znatnom broju slučajeva, borave u stanovima, igrajući se sama ili gledajući televiziju, dakle bez većih mogućnosti kontakata s djecom na ulici, u

dvorištima, na igralištima. U predškolskim ustanovama, jednako kao i u školama, djeca, dakako, slušaju standardni jezik, koliko su ga njihove „tete“ odgojiteljice svladale, a na njihov govor djeluje i jezična interakcija s organskim govorima koje njihovi drugovi donose iz obiteljskih sredina. Ako su roditelji prezaposleni i malo razgovaraju s djecom, očito da dio najmlađeg zagrebačkog naraštaja nema mnogo prilika da nauči zagrebačku kajkavštinu već u prvim godinama života, nego je svladava kasnije. Međutim konačni je rezultat svih kasnijih govornih kontakata i interferencije, barem u današnjem stadiju socijalnog ugleda urbanog govora, da i ta djeca postaju zagrebački kajkavci. Naime, do određenoga dobnog uzrasta, otprilike do svoje šesnaeste godine, djeca u potpunosti prihvaćaju govorne osobine drugog idioma, bez obzira na to pripada li taj novi idiom drugom dijalektu ili drugom dijalektu ili drugom jeziku, pa i na najzatvorenijim jezičnim razinama.“ (Šojat, 1982:262) Na kraju Šojat (1982) zaključuje kako zagrebački kajkavci koji veoma često moraju govoriti standardnom štokavštinom govore štokavski i u ponekim govornim situacijama koje su još za većinu zagrepčana starosjedilaca rezervirane isključivo za njihov kajkavski govor. Već dio takvih govornika zagrebačke štokavštine, uglavnom intelektualaca, ipak zadržava svoju kajkavštinu u intimnim sredinama jezičnog događaja.

8.5. Kajkavsko ć

„Kao ni drugi kajkavci (izuzevši pripadnike onih kajkavskih govora koji su pod supstratnim ili adstratnim utjecajem štokavštine ili čakavštine) ni kajkavski zagrepčani ne razlikuju glasove č i ć, ġ i đ, jednako tako u svojoj koiné kao i kad govore književnim jezikom. Makar postoje velike štokavske regije u kojima su ti parovi također svedeni samo na jedan fonem (na primjer po Slavoniji i po Bosni) ta je osobina u zagrebačkom govoru kajkavska, autohtona. Zagrebački kajkavci, kao i drugi kajkavci (osim ako nisu profesionalno prisiljeni na to) u štokavskom svojem izražavanju ne izgovaraju spomenute štokavske suglasnike na štokavski način – ti su glasovi artikulacijski i auditivno svedeni nekako na sredinu između oponentskih štokavskih parnjaka č≠ć, odnosno ġ≠đ.“ (Šojat, 1979:130)

Hoyt (2012) isto tako navodi kod fonoloških karakteristika zagrebačkog govora kako ne nedostatak kontrasta između č i ć kao i između đ i dž; npr. u izgovoru ne postoji razlika između č u mačka i ć u kuća ili dž i džep i đak.

9. METODOLOGIJA ISTRAŽIVANJA

9.1. Cilj istraživanja i hipoteze

Cilj ovog istraživanja je ispitati koliko utječe mjesto boravka i zavičajni govor na razlikovanje slova č i ć u razrednoj nastavi. Istraživanje se temelji na samoj problematici nerazlikovanja slova č i ć kod učenika iz Zagrebačke regije u odnosu na učenike Ličke regije, što je zapravo razlog različiti zavičajni govori te samim time lakše ili teže razlikovanje slova č i ć.

Istraživanje je provedeno među učenicima drugih, trećih i četvrtih razreda u dvije škole, Osnovna škola Brezovica u mjesto Brezovica koje pripada Gradu Zagrebu te Osnovna škola Luke Perkovića u Brinju koje pripada Ličko – senjskoj županiji.

Sastavljena je pjesmica „Dolazak proljeća“ koja obiluje riječima sa č i ć kojima nedostaju dijakritički znakovi.

Ovim istraživanje nastojale su se ispuniti sljedeće hipoteze:

H1 – Zavičajni govor utječe na razlikovanje slova č i ć

H2 – Brinjski učenici bolje će razlikovati slova č i ć od Brezovačkih učenika

9.2. Uzorak

Istraživanje je provedeno na 91 učeniku. Istraživanje je provedeno u manjem mjestu i periferiji Zagreba. U osnovnoj školi u Brinju sudjeovalo je 30 učenika (33%), a u osnovnoj školi Brezovici sudjelovao je 61 učenik (67%).

9.3. Mjerni instrument i postupak

Pjesmica „Dolazak proljeća“ u sebi je sadržavala 29 riječi koji u sebi sadrže č ili ć ili oboje. Kako bi se olakšalo učenicima na koje riječi, odnosno slovo trebaju staviti određeni dijakritički znak ispod je bila podvučena i crta.

Prije početka ispitivanja roditelji su bili obaviješteni o anonimnosti ankete te su potpisane suglasnosti za njezino provođenje. Učenici su i prije provođenja ispitivanja obaviješteni kako je sve anonimno te da mogu u bilo kojem trenutku odustati. Nakon formalnog dijela pjesmica

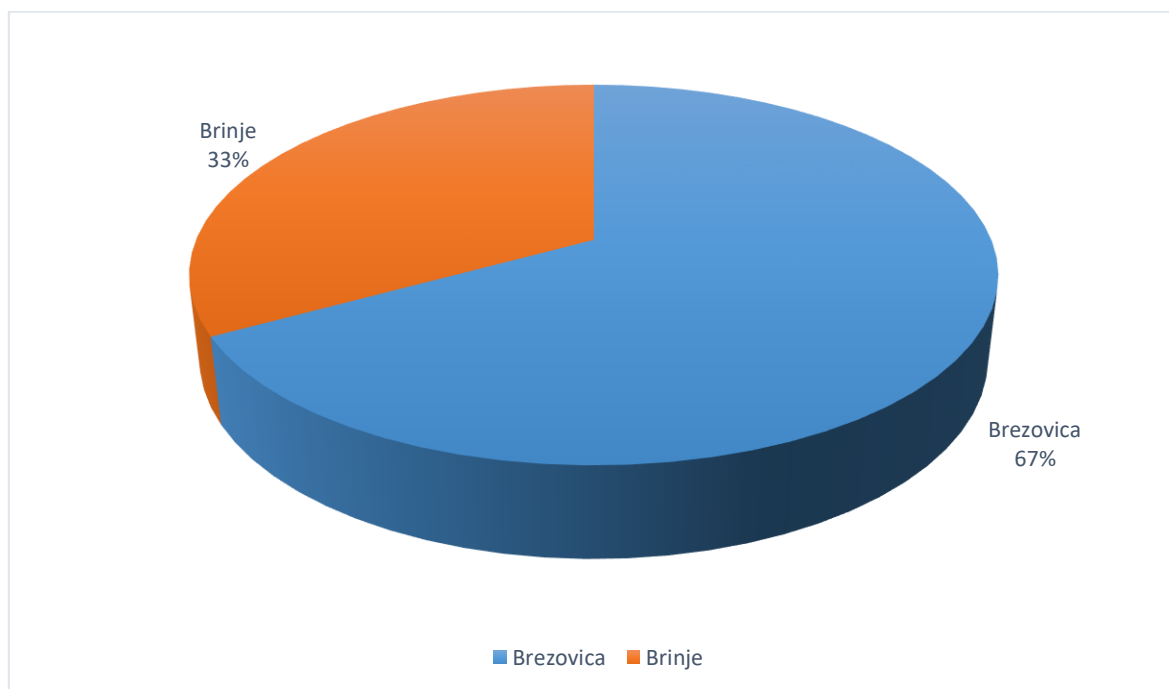
im je izražajno pročitana te su učenici upućeni u zadatak, a to je staviti dijakritičke znakove na slova č i ć koja su im označena na danoj pjesmici.

Učenici su rješavali pjesmicu 15 minuta ovisno na kojem satu je bilo dopušteno provesti istraživanje i provedeno je u učionicama škola.

Istraživanje je provedeno u Osnovnoj školi Brezovica u Zagrebu 11. travnja 2019., a u Osnovnoj Luke Perkovića u Brinju 7. svibnja 2019.

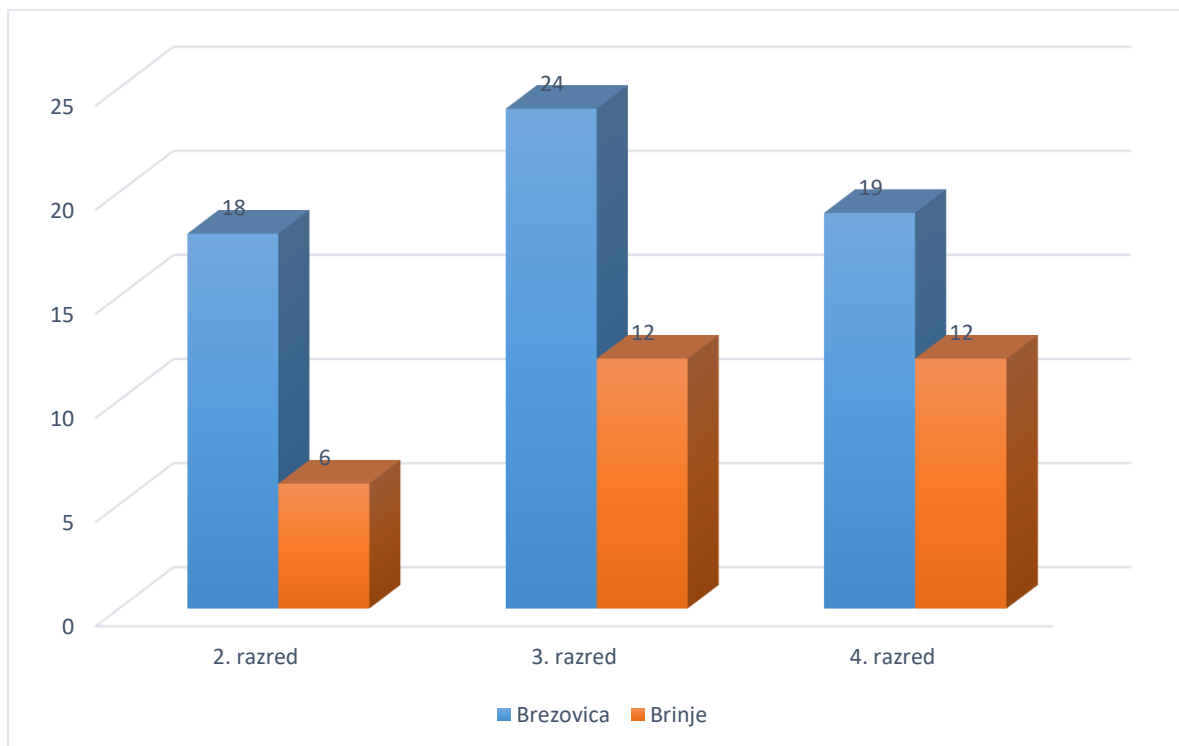
9.4. Rezultati i rasprava

Prvo što je bitno za naglasiti jest da je po brojnosti manje djece bilo u Brinju, nego u Brezovici. Ipak je Lika hrvatska regija koja zadnjih godina bilježi rapidni pad u broju stanovništva. Uzimajući to u obzir bilo je u Brinju je sudjelovalo 30 učenika (33%), a u Brezovici 61 učenik (67%). (slika 1.)

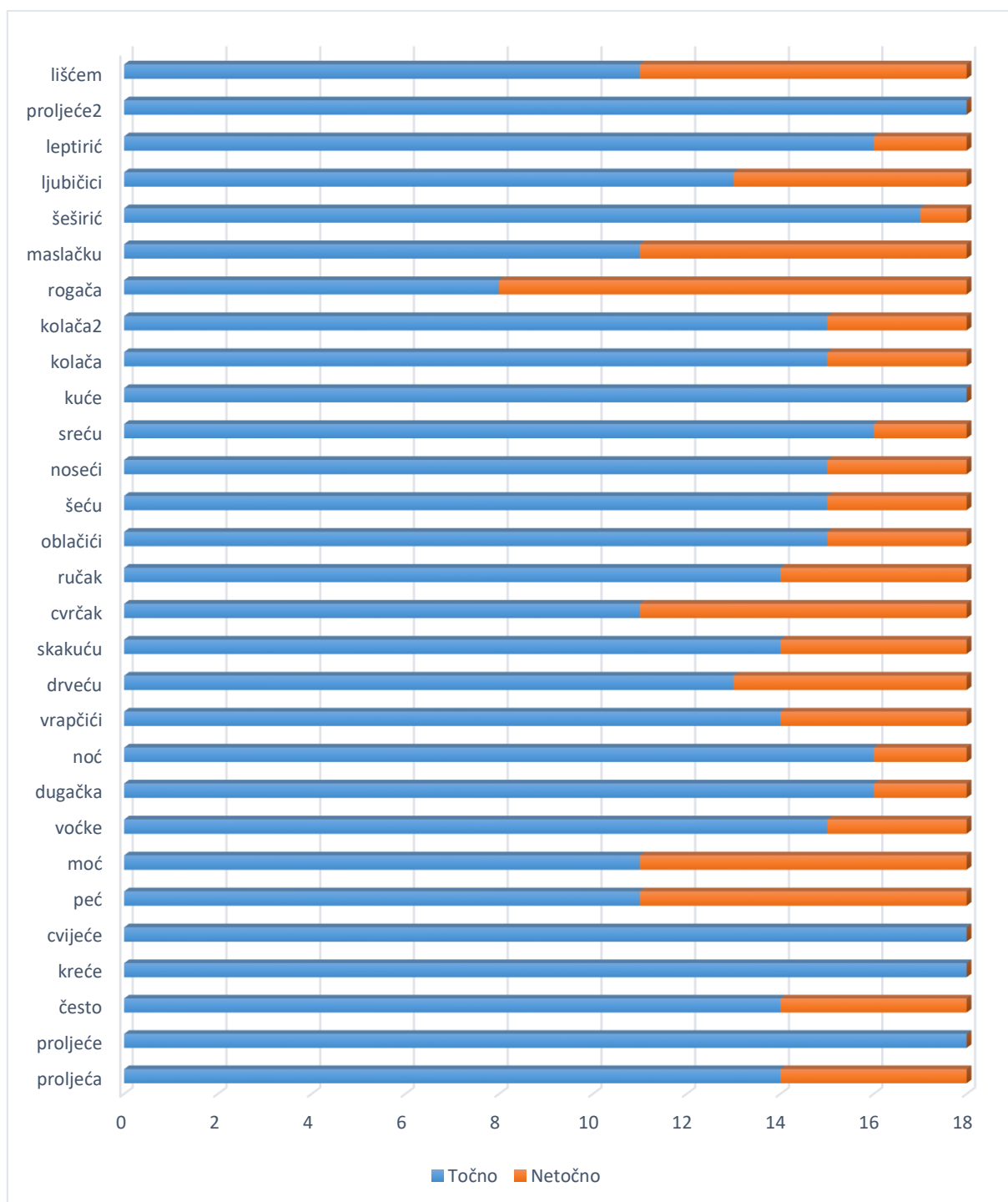
Slika 1. Broj učenika

Ako promatramo koliko je učenika sudjelovalo po razredima, dobijemo da je bilo 24 učenika u 2. razredu (26 %), odnosno 18 učenika u Brezovici te 6 učenika u Brinju. U trećem razredu bilo je 36 učenika (36%), odnosno 24 učenika u Brezovici i 12 učenika u Brinju i u četvrtom razredu ukupno je bilo 31 učenik (40%), odnosno 19 učenika u Brezovici i 12 učenika u Brinju. (Slika 2.)

Slika 2. Broj učenika po razredima

Grafički prikaz pomoći će nam lakše uvidjeti rezultate provedenog istraživanja. Prvo ćemo vidjeti grafički prikaz rezultata 2. razreda u Brezovici. (Slika 3.)

Slika 3. Brezovica, 2. razred

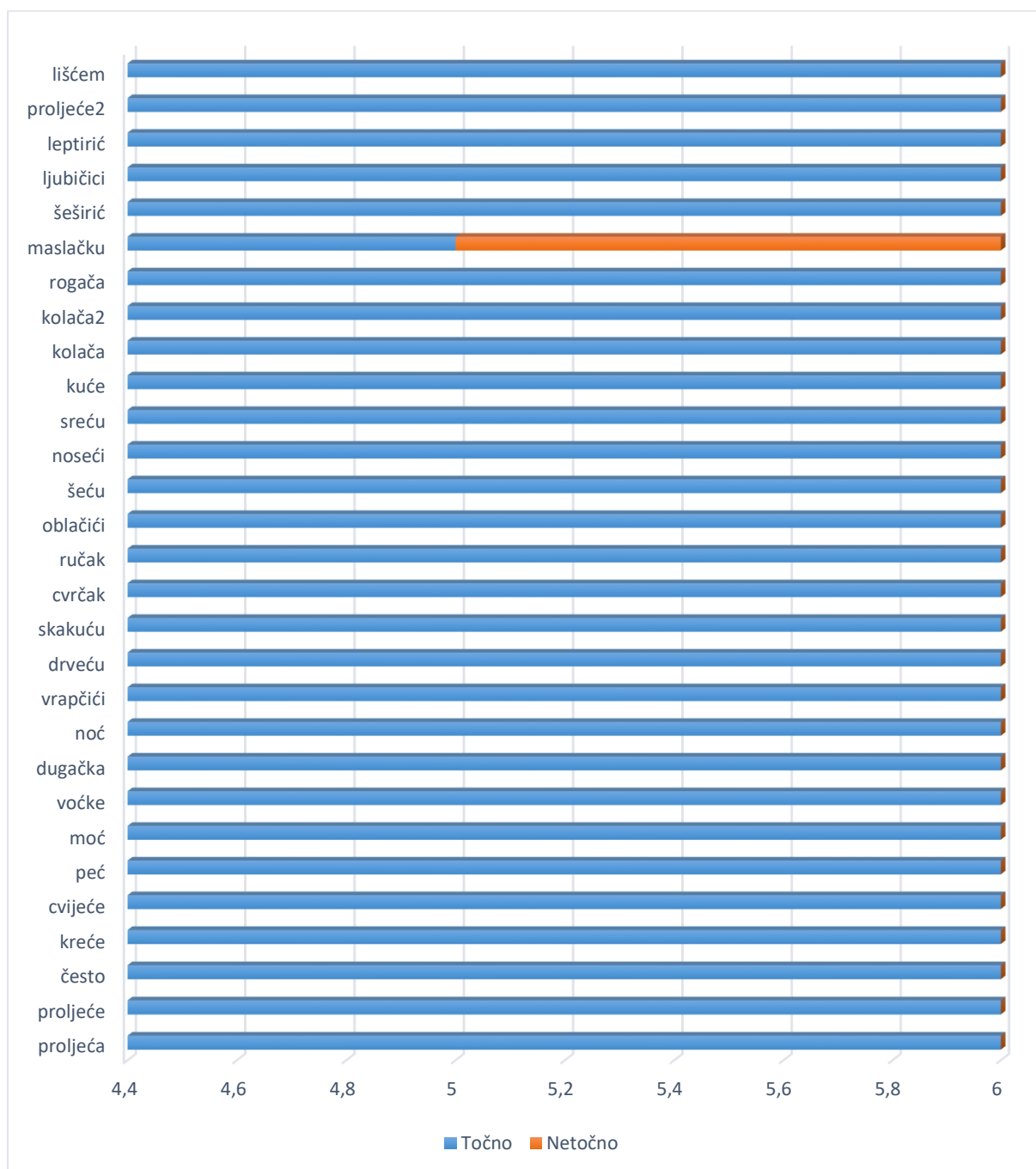
Na iznad postavljenom grafiku lako možemo uočiti točnost riješenosti učenika 2. razreda iz Brezovice. Samo za četiri riječi možemo reći kako su svi točno napisali, a to su *proljeće*, *kreće*, *cvijeće*. *kuće*. Međutim, riječ *proljeća* iz naslova većina je krivo pisala ili nisu ništa pisali, očito zanemarujući naslov pjesmice, bez obzira što je i slovo *ć* u naslovu bilo podvučeno.

Riječi koje su točno napisane, *proljeće, kreće, cvijeće, kuće*, većinom su riječi koje se često i u govoru spominju, kako u govoru tako i u pjesmama, a i samo istraživanje je provedeno u godišnjem dobu proljeća pa je i zbog toga bilo dosta zastupljeno tada u govoru.

Najviše grešaka je bilo kod riječi *peć, moć, cvrčak, rogača, maslačku, lišćem*. Zbog same problematike izgovora slova č i ć u zagrebačkom govoru, točnije da se isto izgovaraju, učenici najčešće izgovaraju riječi npr. *peč, moč, lišćem* te sami ne uviđaju grešku. *Rogač* je bio problematičan jer učenici nisu znali o kojoj biljci je točno riječ, rijetko su čuli za nju pa su sigurno i nagađali koje bi slovo moglo ići te je njih 8 samo napisalo točno rogač.

Od 18 riješenih pjesmica niti jedna pjesmica nije bila u potpunosti točno riješena.

Sljedeći grafikon (Slika 4.) prikazuje rezultate riješenosti 2. razreda iz Brinja.

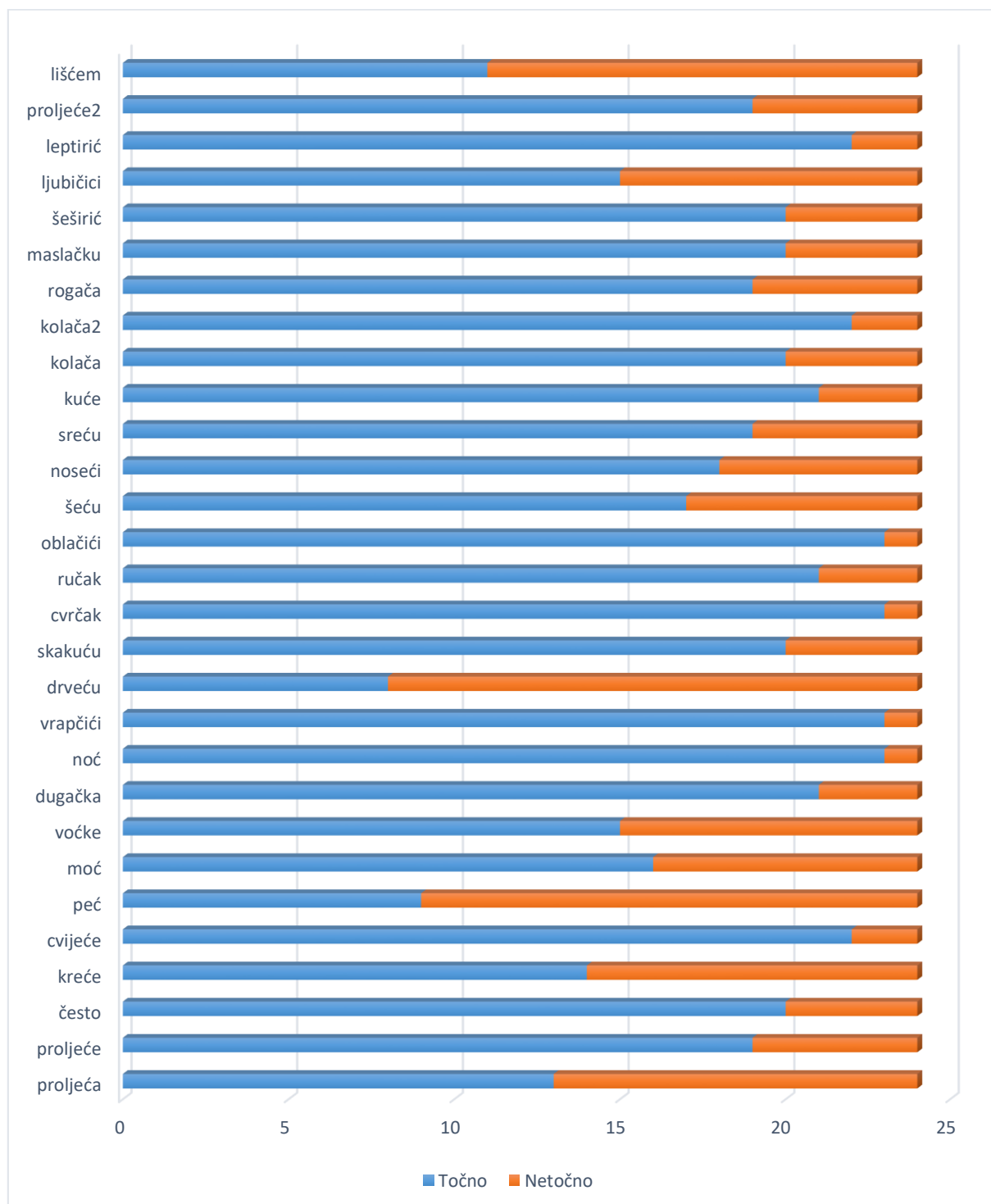
Slika 4. Brinje, 2. razred

Iz ovog grafikona lako se može uočiti kako su učenici 2. razreda u Brinju uspješnije riješili pjesmicu od svojih vršnjaka iz Brezovice. Brojčano ih je bilo manje, no riješenost je svakako bolja i točnija.

Od 6 učenika njih 5 je u potpunosti točno riješilo pjesmicu, dok je samo jedna pjesmica imala jednu grešku i to na riječi *maslačku*.

Razmatrajući i uspoređujući rezultate 2. razreda u Brezovici te u Brinju lako se može uvidjeti kako su Brinjski učenici uspješnije riješili pjesmicu te sa većom točnošću.

Sljedeći grafikon (Slika 5.) prikazuje rezultate 3. razreda u Brezovici.

(Slika 5. Brezovica, 3. razred)

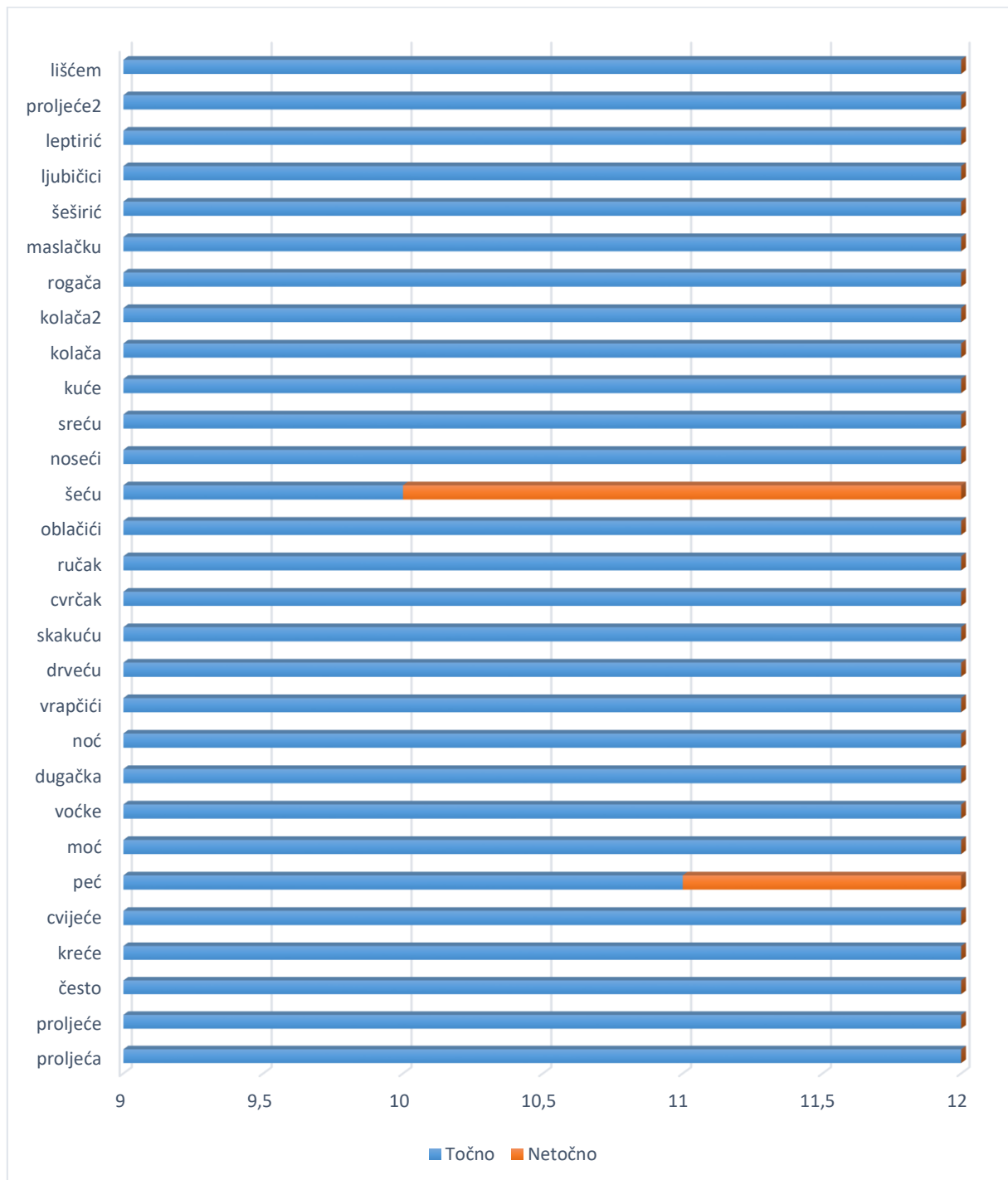
Na iznad postavljenom grafikonu vidimo neke sličnosti, ali i različitosti u točnosti riješenosti pjesmice.

U ovom grafikonu lako možemo uvidjeti kako nijedna riječ nije 100 % točno riješena za razliku od 2. razreda iz te škole koji je čak četiri riječi koje su svi točno riješili.

Najviše problema ponovno stvara *proljeća* za koje se pretpostavlja da učenici nisu uočili bez obzira na oznaku i što su bili upozoreni da u naslovu isto imaju jedno slovo za označiti.

Najviše grešaka je bilo kod riječi *peć*, *drveću*, *lišćem*. Od 24 učenika samo njih 8 je točno napisalo *drveću*. Ponovno je problematična riječ *peć* koju je samo njih 9 točno napisalo. Kao i u 2. razredu riječ *lišće* stvara probleme te je njih samo 11 točno napisalo tu riječ.

Sljedeći grafikon (Slika 6.) prikazuje riješenost pjesmice 3. razreda u Brinju.

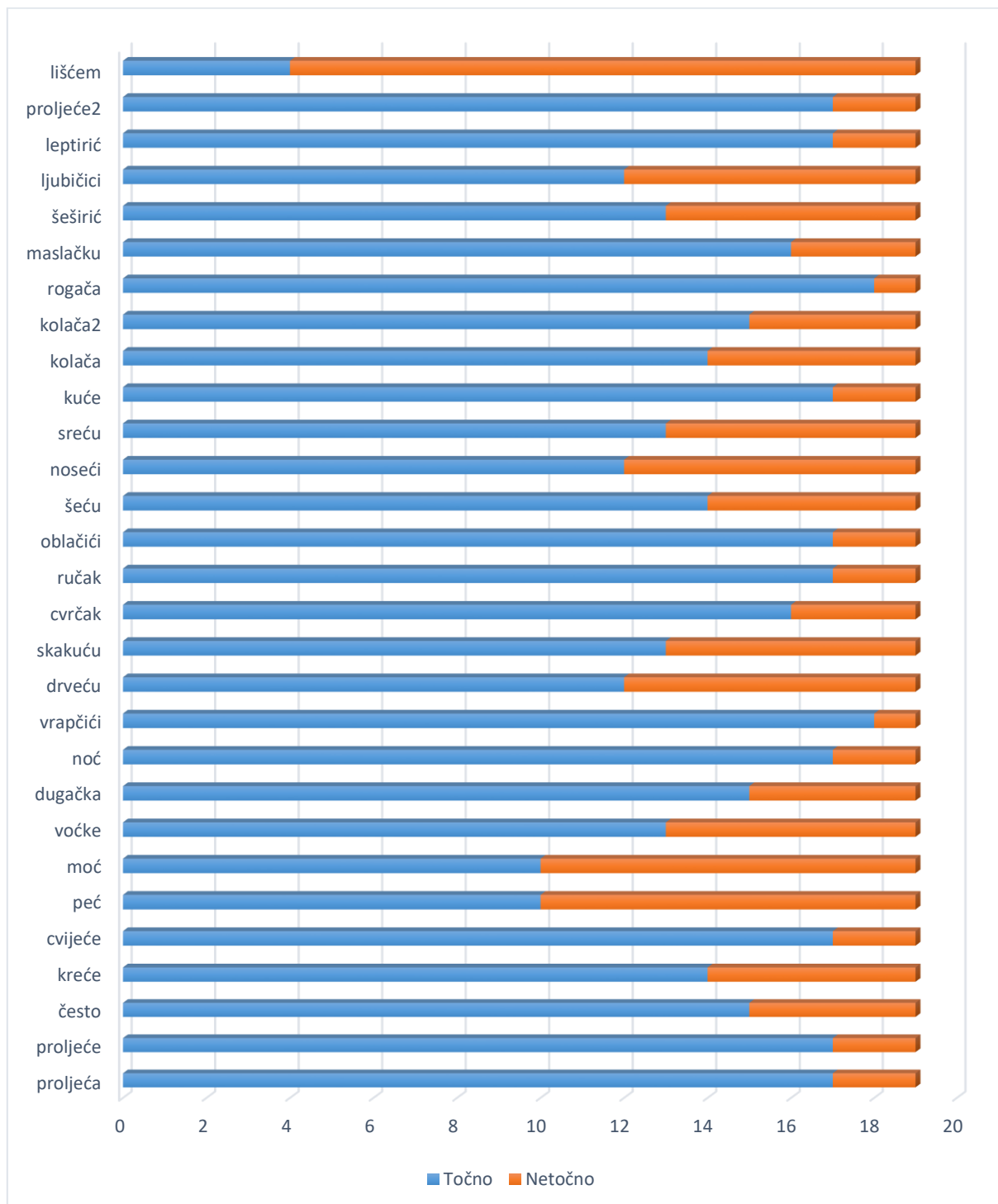

Slika 6. Brinje, 3. razred

Iz ovog grafikona može se vidjeti kako su učenici u Brinju imali problema, odnosno greške samo kod dvije riječi. Riječ *peč* je samo jednom bila krivo napisana dok je riječ *šeću* dva puta bila krivo napisana. Grafikon nam isto tako pokazuje kako je 27 riječi 100% točno riješeno.

Od 12 učenika njih 9 je u potpunosti točno riješilo pjesmicu, dok ih je troje imalo samo po jednu grešku.

Sljedeći grafikon (*Slika 7.*) prikazuje nam rezultate riješenosti pjesmice 4. razreda u Brezovici.

Slika 7. Brezovica, 4. razred

U prethodnom grafikonu za 4. razred u Brezovici riješenost je nešto bolja većinom nego u protekla dva razreda, no nijedna riječ nije u potpunosti 100 % točno riješena od svih učenika.

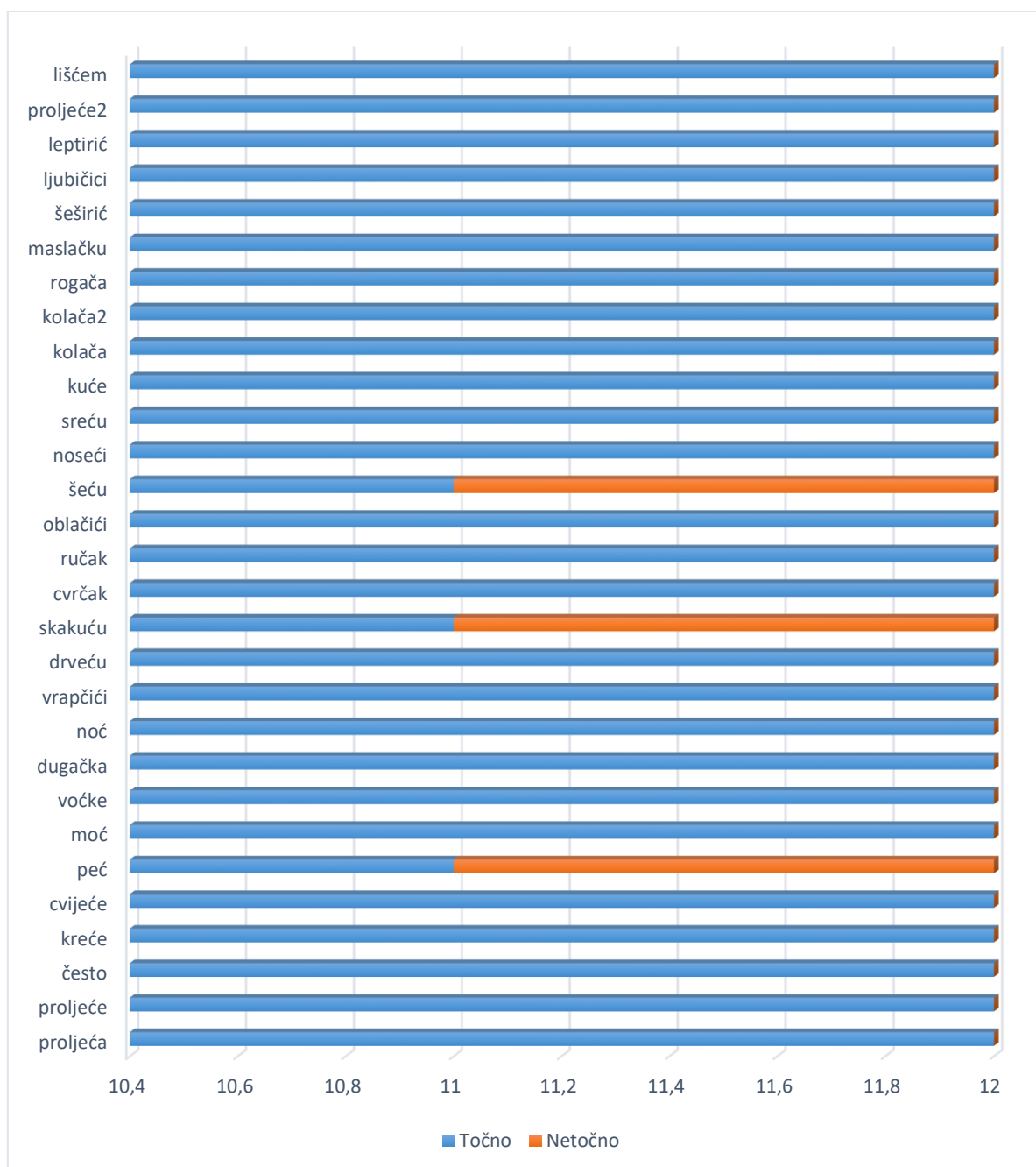
Najviše grešaka je bilo kod riječi *lišćem* i ta je riječ problematična kroz sva tri ispitana razreda u Brezovici, njih 4 od 19 je samo napisalo točno tu riječ.

Peć i moć su isto bile jednako loše riješene pa ih je od 19 učenika točno napisalo njih 10.

Drveću, ljubičici i noseći možemo isto izdvojiti kao loše riješene riječi, za te riječi njih 7 je riješilo točno.

Od svih riješenih pjesmica 4. razreda u Brezovici, ali i sveukupno riješenih pjesmica u Brezovici samo je jedna pjesmica bila u potpunosti točna.

Sljedeći grafikon (Slika 8.) prikazuje rezultate dobivene u 4. razredu u Brinju.

Slika 8. Brinje, 4. razred

Prethodni grafikon nam pokazuje rezultate kako imamo samo tri greške u 4. razredu u Brinju. Od 12 riješenih pjesmica njih 9 je u potpunosti točno dok tri pjesmice u sebi sadrže po jednu grešku.

Tri greške su kod riječi *peč*, *skakuću* i *šeću*. Ostalih 26 riječi su 100% točno riješene, odnosno označene.

9.5. Zaključak istraživanja

Analizirajući sustavno svaki razred od Brezovice do Brinja dobili smo rezultate da su učenici iz Brinja bolje označili riječi od učenika iz Brezovice. U Brezovici je bilo više učenika, 61 učenik, dok je u Brinju bilo 30 učenika. Bez obzira što je u Brezovici brojčano bilo više učenika u rezultatima su učenici iz Brinja bili bolji.

Ako ćemo promatrati po razredima, 2. razred u Brinju je bio bolji u svakom pogledu od Brezovice. U Brezovici nismo imali nijednu potpuno točnu označenu pjesmicu dok u Brinju ih je bilo čak 5 i jedna pjesmica sa samo jednom greškom. U Brinju je 28 od 28 riječi 100% točno riješeno, ali bitno je ipak za naglasiti kako su u Brezovici čak četiri riječi imale 100% točnu riješenost dok kasnije u drugim razredima u Brezovici toga nije bilo, što je ipak pozitivno i pohvalno za ovaj razred. Najbrojnije greške u Brezovici su bile na riječima *peč*, *moć*, *cvrčak*, *rogača* i *maslaču*.

U 3. razredu u Brezovici nemamo 100% riješenu nijednu riječ. Problematične riječi su bile *peč*, *drveću*, *lišćem*. Riječ *drveću* njih 8 je samo točno napisalo od 24 učenika. Za razliku od Brezovice u Brinju imamo čak 9 pjesmica koje su u potpunosti točno riješene, a 3 sa po jednom greškom. Dakle čak 27 riječi je točno riješeno 100%. Jedine greške su na dvije riječi, a to je *peč* sa jednom greškom i *šeću* koja je dva puta krivo napisana.

Za razliku od 2. i 3. razreda u Brezovici u kojima su sve pjesmice imale barem po jednu pogrešku, u 4. razredu imamo samo jedan uradak od njih 19 koji je u potpunosti točan. Nema riječi za 100% točnosti riješenosti. Najveća greška je stvarana ja riječi *drveću* koja je točno napisana samo 4 puta od 19. Još je bilo grešaka na riječima *peč* i *moć*. U 4. razredu u Brinju imamo 9 pjesmica koje su u potpunosti točno riješene te 3 pjesmice koje imaju po jednu grešku. Greške su riječi *peč*, *skakuću*, *šeću*. U Brinju 26 riječi je 100% točno riješeno od njih 29.

10. ZAKLJUČAK

U radu je razmotrena na početku sama metodika hrvatskog jezika u razrednoj nastavi. Samim time smo se i dotakli usmenog i pismenog izražavanja te samog dijalekta, narječja, razlika među narječjima. Isto tako kakav je odnos dijalekta i nastave danas te samih slova, odnosno glasova č i ć u pravopisu. Napomenute su i vježbe koje bi pomogle u svladavanju poteškoća kod učenja glasova č i ć.

Razmotrena su i sama narječja, kajkavsko i čakavsko narječje zasebno. Izdvojena su dva govora bitna za naše istraživanje, a to su zagrebački govor te govor Brinjskog kraja. Osobine tih govora posebno su izdvojena kako bi se pobliže uvidjele njihove karakteristike, u našem slučaju razlike.

Provedeno istraživanje u školama u Brinju te u Brezovici potvrdilo nam je prvu hipotezu, a to je da zavičajni govor utječe na razlikovanje slova č i ć. Samim time smo potvrdili i drugu hipotezu, a ona nam glasi da će Brinjski učenici bolje razlikovati slova č i ć od Brezovačkih učenika. Pokazalo se kako je zavičajni govor bitan kod učenja slova č i ć.

S obzirom na analizirane podatke može se reći kako je vidljivo da zavičajni govor itekako utječe na razlikovanje slova č i ć. Brinjski učenici u velikoj mjeri su zadanu pjesmicu u potpunosti točno riješili dok su Brezovački učenici imali podosta pogrešaka. Isto tako manje grešaka su imali učenici u 4. razredu, za razliku od učenika u 2. razredu jer ipak se kroz osnovnu školu uči razlikovanje slova č i ć.

Uzimajući u obzir provedeno istraživanje možemo zaključiti kako same razlike u našim govorima te narječjima i pomažu i odmažu našem školovanju. Međutim, to je sve što čini naš jezik, našu komunikaciju i našu zemlju posebnom i lijepom.

11. LITERATURA

1. Šojat, A., Barac-Grum, Vida, Kalinski, I., Lončarić, M., Zečević, V. (1998) Zagrebački kaj, govor grada i prigradskih naselja, Zagreb : Institut za hrvatski jezik i jezikoslovlje
2. Finka, B., Pavešić, S. (1968) Rad na proučavanju čakavskog govora u Brinju i okolici Rasprave: Časopis Instituta za hrvatski jezik i jezikoslovlje 1, br. 1, 5-44 str. <https://hrcak.srce.hr/68843> (preuzeto 18. siječnja 2019.)
3. Hoyt, A. D. (2012) Hrvatski jezik u Zagrebu, sociolingvistički pogled, Zagreb : Hrvatska sveučilišna naknada
4. Krpan, S (1995) Brinjski kraj u prošlosti i sadašnjosti, Zagreb : TIZ Zrinski d.d., Čakovec
5. Lazzarich, M (2011) Metodika Hrvatskoga jezika u razrednoj nastavi, Rijeka : Tiskara i grafika Viškovo
6. Lisac, J (2012) Dvije strane medalje, dijalektološki i jezičnopovijesni spisi o hrvatskoj jeziku, Split : Književni krug
7. Lisac, J (2009) Hrvatska dijalektologija 2. Čakavsko narječje, Zagreb : Golden marketing-Tehnička knjiga
8. Lukežić, I (1990) Čakavski ikavsko-ekavski dijalekt, Rijeka : Izdavački centar Rijeka
9. Moguš, M (1977) Čakavsko narječje, Zagreb : Školska knjiga
10. Babić, S., Finka, B., Moguš, M. (1996) Hrvatski pravopis, Zagreb : Školska knjiga
11. Škarić, I (2009) Hrvatski izgovor, Zagreb : Nakladni zavod Globus
12. Šojat, A. (1979) O zagrebačkom kajkavskom govoru, Rasprave: Časopis Instituta za hrvatski jezik i jezikoslovlje 4-5, br. 1, 125-134 str. <https://hrcak.srce.hr/69044> (preuzeto 17. veljača 2019.)
13. Šojat, A. (1982) Zagrebačka štokavština, Rasprave: Časopis Instituta za hrvatski jezik i jezikoslovlje 8-9, br. 1, 253-264 str. <https://hrcak.srce.hr/69408> (preuzeto: 17. veljača 2019.)
14. Težak, S. (1996) Teorija i praksa nastave hrvatskog jezika, Zagreb : Školska knjiga, Svez. 1.

12. PRILOZI

DOLAZAK PROLJEĆA

Proljeće često sa bojama kreće,
odmah se bude životinje i cvijeće.

Peć se gasi, sunce dobiva moć,
voćke cvjetaju, a dugačka više nije noć.

Vrapčići na drveću skakuću bosu,
a cvrčak više za ručak ne prosi.

Po nebu bijeli oblaciću šeću,
noseći samo lijepo vrijeme i sreću.

Iz kuće se širi miris kolača,
to je miris kolača od rogača.

Na maslačku se žuti šeširić,
a na ljubičici leži leptirić.

Proljeće lišćem pozdrave šalje,
Poklanja samo zelene medalje.

13. POPIS ILUSTRACIJA

<i>Slika 1. Broj učenika</i>	<i>26</i>
<i>Slika 2. Broj učenika po razredima</i>	<i>27</i>
<i>Slika 3. Brezovica, 2. Razred</i>	<i>28</i>
<i>Slika 4. Brinje, 2. Razred</i>	<i>30</i>
<i>Slika 5. Brezovica, 3. Razred</i>	<i>31</i>
<i>Slika 6. Brinje 3. Razred</i>	<i>33</i>
<i>Slika 7. Brezovica 4. Razred</i>	<i>35</i>
<i>Slika 8. Brinje, 4. Razred</i>	<i>37</i>

14. SAŽETAK

Razlikovanje glasova/slova č i ć u zagrebačkoj i ličkoj regiji

Hrvatska kao zemlja predivnih prirodnih bogatstava može se pohvaliti i bogatstvom jezika. Posjedujemo tri narječja: čakavski, kajkavki te štokavski. Svojim rođenjem te učenjem prvih riječi prihvaćamo određeni zavičajni govor. Taj govor obilježava nas i prati tijekom cijelog života. Svaki govor, određeno narječje, u sebi nosi posebnu fonologiju i morfologiju, neku značajku po čemu se razlikuje od drugih mjesnih govora. U ovom istraživanju ispitali smo koliko nam zavičajni govor pomaže ili odmaže u našem školovanju. Istraživanje je provedeno u dvije škole, jedna u Lici u mjestu Brinje, te periferiji Zagreba, mjestu Brezovici. Cilj istraživanja je bio koliko će učenici u Brinju te u Brezovici, uzimajući u obzir mjesto boravka te mjesnog govora, točno označiti slova č i ć u određenoj pjesmici. Tijekom istraživanja moglo se lako uvidjeti da mjesni govor itekako pomaže u svladavanju tog zadatka pa su učenici iz Brinja bili bolji, brži i točniji u rješavanju zadatka od učenika u Brezovici. Veliki razlog tome je zavičajni govor Brinja u kojem se lako razlikuju slova č i ć od Zagreba koji u sebi teško razlikuje ta da slova te č i ć u govoru su jednakog izgovora.

Ključne riječi: *narječje, zavičajni govor, Lika, Zagreb*

15. ABSTRACT

Distinguishing between the sounds / letters Č and Ć in Zagreb and Lika region

Croatia is a country of beautiful natural resources and boasts a wealth of languages. We own three dialects: Chakavian, Kajkavian and Stokavian. With our birth, and learning the first words, we accept certain homeland speech. That speech marked us and monitored throughout life. Every speech, a particular dialect, carries special phonology and morphology, a feature which distinguishes it from other local dialects. In this study we examined how much our homeland speech helps or hinders our education. The study was conducted in two schools, one in Lika in Brinje and the other in suburb of Zagreb, in Brezovica. The aim of the research was how many students in Brinje and in Brezovica, considering the place of residence and the local speech, accurately mark the letters Č and Ć in particular poem. During the study could easily find that local speech certainly helps in tackling this problem so that students from Brinje were better, faster and more accurate in solving the task of students in Brezovica. A big reason for this is homeland speech of Brinje which is better in recognition letters Č and Ć from Zagreb, which in itself difficult to distinguish the letters and that Č and Ć in the speech are the same pronunciation.

Key words: *dialects, homeland speech, Lika, Zagreb*

16. ŽIVOTOPIS

OSOBNJE INFORMACIJE

Perlić Paula

📍 Podokička 14, 10251 Zagreb (Hrvatska)

☎ 098823100

✉ paula.perlic12@gmail.com

RADNO ISKUSTVO

10/11/2017–12/05/2018

Mentor čitanja

Gradska knjižnica Zadar, Zadar

OBRAZOVANJE I OSPOSOBLJAVANJE

IV. gimnazija, Zagreb

Završena jezična gimnazija u Zagrebu te 4. godine diplomskog integriranog učiteljskog studija u Zadru.

OSOBNJE VJEŠTINE

Materinski jezik hrvatski

Strani jezici

engleski

njemački

	RAZUMJEVANJE		GOVOR		PISANJE
	Slušanje	Čitanje	Govorna interakcija	Govorna produkcija	
engleski	C1	C1	C1	C1	C1
Školska svjedodžba te škola stranih jezika "Kiddy"					
njemački	B2	B2	B2	B2	B2
Školska svjedodžba, škola stranih jezika "Kiddy"					

Stupnjevi: A1 i A2: Početnik - B1 i B2: Samostalni korisnik - C1 i C2: Iskusi korisnik
[Zajednički europski referentni okvir za jezike](#)

Komunikacijske vještine

Timski duh, komunikativna, stečene dobre komunikacijske vještine kroz obrazovanje

Digitalne vještine

SAMOPROCJENA				
Obrada informacija	Komunikacija	Stvaranje sadržaja	Sigurnost	Rješavanje problema
Samostalni korisnik	Samostalni korisnik	Samostalni korisnik	Samostalni korisnik	Temeljni korisnik

[Digitalne vještine - Tablica za samoprocjenu](#)

Vozačka dozvola

B